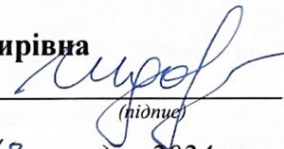

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ
Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Допущено до захисту
завідувачка кафедри

ДАВИДЕНКО
Ірина Володимирівна

(підпис)
«18» грудня 2024 року

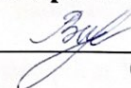
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр
зі спеціальності
242 «Туризм і рекреація»
за освітньою програмою
«Управління туристичним та курортним бізнесом»
на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»**

ВИКОНАВЕЦЬ:

студентка Факультету
Міжнародної економіки

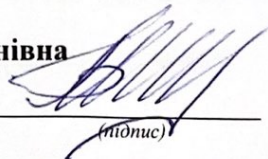
ВИСКРЕБЕЦЬ
Валерія Олександрівна

(підпис)

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

к.е.н., доцент кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу

БЕДРАДІНА
Ганна Костянтинівна

(підпис)

ОДЕСА 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ФОРМУВАННЯ	
ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	6
1.1. Сучасні підходи до визначення дефініції «інклюзивно-реабілітаційний туризм»	6
1.2. Соціально-економічні аспекти і передумови розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні	13
1.3. Зарубіжний досвід розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму	21
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОПОЗИЦІЙ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ	
ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	31
2.1. Діагностика стану туристичної галузі в контексті формування інклюзивно-реабілітаційного туризму	31
2.2. Дослідження умов для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму.....	38
2.3. Головні проблеми та перешкоди для розвитку інклюзивно- реабілітаційного туризму в Україні	50
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ	
ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	61
3.1. Шляхи розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні у повоєнний період.....	61
3.2. Обґрунтування актуальності та ефективності розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму у повоєнний період.....	70
Висновки до розділу 3	78
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність роботи. Враховуючи сучасний стан суспільства у світі, необхідно відзначити стрімкі темпи зростання кількості людей, які потребують соціальної та спеціальної допомоги. Відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів, вони належать до різних інклюзивних категорій, а якщо ми говоримо про туристичну сферу, то до категорії інклюзивних туристів. Наразі перед людством гостро стоїть проблема: привернення уваги до рівних прав усіх громадян на працю, відпочинок та доступ до інфраструктури. У сьогоденні складних умовах в Україні ми спостерігаємо зміну моделей інвалідності від медичної до соціальної; впроваджуються умови для участі людей з інвалідністю в активному суспільному житті; збільшуються державні гарантії в контексті підвищення соціальних стандартів для людей з інвалідністю; формується безбар'єрне середовище; відбувається активна взаємодія між державою та громадськими організаціями для вирішення проблем людей з особливими потребами. Питання специфіки інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні привертають все більш уваги, саме це і визначило актуальність дослідження.

Метою дослідження є визначення особливостей формування та розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні.

Мета дослідження обумовила наступні завдання:

- визначити сучасні підходи до визначення дефініції «інклюзивно-реабілітаційний туризм»;
- проаналізувати соціально-економічні аспекти розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні;
- розглянути зарубіжний досвід розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму;
- провести аналіз стану туристичної галузі в контексті формування інклюзивно-реабілітаційного туризму;
- провести дослідження умов для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні;

- визначити головні проблеми та перешкоди для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні;
- запропонувати шляхи розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні в повоєнний період;
- довести актуальність та ефективність розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму для суспільства в повоєнний період.

Об'єктом дослідження є процес формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні.

Предметом дослідження є удосконалення розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні.

Методи дослідження: Для реалізації поставленої у кваліфікаційної роботі мети було використано комплекс методів і прийомів наукового пізнання. Зокрема, на основі методології системного підходу розкрито сутність визначень та функцій інклюзивно-реабілітаційного туризму. За допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння досліджено матеріально-технічну базу для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні, а також використовувались графічний, табличний, експериментальний методи дослідження.

Інформаційна база дослідження. Дослідження по темі кваліфікаційної роботи проводилися за допомогою матеріалів офіційних сайтів, законодавчих та нормативних актів України, праць вітчизняних та зарубіжних науковців, власних спостережень, періодичних видань, матеріалів мережі Інтернет.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є праці зарубіжних та українських вчених, а саме наукові праці дослідників та фахівців: Белоусова Н., Борисова І., Влащенко Н., Герасименко В., Давиденко І., Зайцевої Н., Макаренко С., Нездоймінова С., Павленко В., Райян С. та інших.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дослідження були апробовані та опубліковані в матеріалах IV Міжнародної науково-практичної конференції, яка присвячена темі «Туристичний та готельно-рестораний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України». Вискребець В.О.

«Диджиталізація музейних екскурсій» та «Молекулярна гастрономія як інноваційна технологія в закладах ресторанного господарства».

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 89 сторінки. Робота містить 7 таблиць та 9 рисунків. Список використаних джерел включає 71 найменувань і викладений на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Сучасні підходи до визначення дефініції «інклюзивно- реабілітаційний туризм»

Туристична діяльність має важливий вплив на людину: сприяє її комплексному зростанню у багатьох сферах життя. Перш за все – це можливість відновити фізичний та емоційний стан. Однією з важливих функцій туризму можна назвати рекреаційну. Сутністю рекреаційної функції є відновлення фізичних сил людини, відпочинок, оздоровлення та психологічне розвантаження, яке полягає у зміні навколишнього середовища, оточення та отримання нових вражень та відчуттів.

На сьогоднішній день, індустрія туризму стала однією з найприбутковіших галузей світової економіки, яка має найбільші темпи розвитку. Згідно даних UNWTO та Міжнародного валютного фонду, з кінця 90-х років туризм займає лідируючу позицію у світовому експорті товарів та послуг [1]. Туристична галузь є дуже вразливою та будь які коливання відображаються на кількості подорожуючих, рівні їх витрат та відображає певні тенденції. Туристичний бізнес тісно пов'язаний з економічним станом країни. Тому будь які кризи знижують попит на туристичні послуги, адже люди в першу чергу скорочують витрати на подорожі. Політична нестабільність, військові конфлікти та соціальні напруження негативно впливають на привабливість певного регіону або країни. Українська держава відчула на собі різке скорочення іноземних туристів та скорочення обсягів внутрішнього туризму у 2014 році, в результаті вторгнення Російської Федерації на територію Донбасу та анексії Автономної республіки Крим. З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, весь туристичний потік було поставлено на паузу.

Великий відбиток на туристичній галузі залишають епідемії та пандемії. Пандемії, подібні до COVID-19, завдають серйозних ударів по туристичній галузі через обмеження на подорожі, закриття кордонів і зменшення пасажиропотоку.

Проте слід зазначити, що туристична галузь так само швидко відновлюється та підлаштовується до змін у сучасному світі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Динаміка міжнародного туризм у 2019-2023 роках

	2019	2020	2021	2022	2023
Міжнародні туристичні прибуття	1,5 \$ млрд	406 \$ млн	459 \$ млн	975 \$ млн	1,3 \$ млрд
Дохід від туристичного експорту	1,7 \$ трлн	0,7 \$ трлн	0,7 \$ трлн	1,3 \$ трлн	1,8 \$ трлн
ВВП	3,4 \$ трлн	1,6 \$ трлн	1,8 \$ трлн	2,6 трлн	3,4 \$ трлн

Джерело: складено автором на основі [2, с. 14].

В останні роки гостро постає питання про осіб з інвалідністю. В першу чергу, це пов'язано з ростом кількості осіб з особливими потребами так і зі змінною ставлення населення до цього питання. Також життєва позиція цих людей з кожним роком активно змінюється, вони стають більш активними та звертають на себе більш уваги з боку держави, закликаючи створювати умови для комфортного життя та соціалізації.

В сучасному світі перед людством постає завдання до забезпечення рівних умов на працю, відпочинок та доступ до об'єктів інфраструктури для усіх громадян. Розвиток доступності забезпечує рівні умови використання туристичних послуг для людей з різними фізичними можливостями включаючи осіб з обмеженими фізичними можливостями, літніх людей і сімей з дітьми. Це відповідає принципам соціальної справедливості та прав людини. Розвиток інклюзивного туризму сприяє соціальній інтеграції і зменшення соціальної ізоляції, дозволяючи людям з особливими потребами активно брати участь у суспільному житті і насолоджуватися відпочинком.

Одним з найкращім способом реабілітації та соціалізації є туристична діяльність. Туризм здатен позитивно впливати розвитку соціальних навичок, вмінь та сприяє інтеграції у суспільство. Але на сьогоднішній день цей ресурс не використовується повністю.

Для того щоб розвивати інклюзивний туризм необхідно розібратись з сутністю поняття «Інклюзія». «Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, у тому числі людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (люди похилого віку, вагітні жінки, тощо)» – за визначенням, яке можемо знайти на платформі Урядового порталу [3]. Інакше кажучи, інклюзія полягає в тому, щоб кожна людина мала змогу брати участь у житті суспільства та мати доступ до ресурсів і можливостей незалежно від їх відмінностей. Враховується прагнення кожної людини до реалізації власного потенціалу та задоволення особистих потреб.

Так наприклад, Влащенко Н., Белоусова Н. В., Павленко В. О. у своїх наукових працях під інклюзивним туризмом розуміють процес співпраці різних учасників сфери туризму, з метою створити доступні умови відпочинку для людей з інвалідністю. Він охоплює аспекти мобільної, візуальної, слухової та когнітивної доступності, що дозволяє людям з особливими потребами функціонувати незалежно, з почуттям власної гідності, на рівних умовах з іншими. Це досягається через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і створення доступного середовищ [4, с. 125].

Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), разом із терміном «інклюзивний туризм» також вживаються такі поняття:

- туризм для всіх / tourism for all;
- безбар'єрний туризм / tourism without barriers;
- доступний туризм / accessible tourism [5].

Наявність декількох термінів дає змогу зрозуміти, що на сьогоднішній день ми не маємо чітко сформованого поняття, яке може пояснити усі особливості формування інклюзивного туризму. Тим самим показує проблему розуміння потреб осіб з інвалідністю.

Термін «доступний туризм» (accessible tourism) найбільш повно розкрив С. Дарсі у своїй науковій статті. В ній цей термін розкривається, як доступний туризм шляхом розробки туристичних продуктів та послуг, використовуючи принцип універсального дизайну. Це в свою чергу дає змогу самостійно користуватись послугами людям з особливими потребами пов'язаними із пересуванням, зором, слухом та когнітивними аспектами доступу. Це визначення також орієнтоване на людей хто подорожує з дітьми в дитячих візочках, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями. Також С. Дарсі у своїй праці «Доступний туризм: поняття та проблеми» зазначає: «доступний туристичний продукт передбачає збільшення кількості туристичних напрямів, продуктів та послуг, що є доступними для усіх людей незалежно від їхніх фізичних обмежень та віку» [6].

Генеральна асамблея Всесвітньої туристичної організації на 20-й сесії у 2013 році закріпило схоже значення для поняття «туризм для усіх» (tourism for all). В цьому документі можна побачити таке поняття: «туризм доступний для усіх – це форма туризму, що передбачає співпрацю учасників туристичного процесу, що дає змогу людям, які мають потребу в доступі, зокрема пов'язану с мобільністю, зором, слухом і когнітивними функціями, надавати туристичні продукти та послуги, які створені за принципами універсального дизайну, що забезпечують доступність для всіх, незалежно від їхніх можливостей» [7].

Науковець Н.А. Зайцева визначає «Безбар'єрний туризм» наступним чином: «безбар'єрний туризм – це переміщення осіб із постійними або тимчасовими обмеженнями мобільності (які не мають медичних протипоказань для подорожей) та їх супроводжуючих на території, відмінний від місця постійного проживання, де створено всі умови для комфортного здійснення мети подорожі». Іншими словами, це вид туризму, в якому всі необхідні ресурси, такі як доступні транспортні засоби, зручне проживання, спеціальні маршрути та відповідні інфраструктурні рішення, забезпечують комфортне пересування та участь осіб з інвалідністю або обмеженими можливостями [8, с. 56].

Також безбар'єрний туризм – це діяльність підприємств туристичної індустрії, спрямована на створення та продаж туристичних продуктів, адаптованих до

специфічних потреб мало мобільних категорій туристів, враховуючи їх фізичний та психологічний стан. Це включає розробку спеціальних послуг і програм для супроводжуваних осіб, створення умов, які дозволяють таким туристам отримувати повноцінний досвід подорожі без фізичних і психологічних бар'єрів [9].

Інклюзивний туризм (фр. *Inclusif* – який включає в себе, лат. *include* – роблю висновок, включаю) – це напрямок туристичної діяльності, що прагне зробити використання туристичних ресурсів та послуг доступними для всіх людей. Це включає адаптацію туристичних центрів і об'єктів для задоволення потреб різних груп населення, таких як люди з інвалідністю, літні люди, їхні опікуни, члени сімей, особи з тимчасовими обмеженнями рухливості та сім'ї з маленькими дітьми. Метою є забезпечення комфортного та доступного відпочинку для кожного, незалежно від фізичних можливостей чи інших особливостей [10].

Важливим сегментом ринку туристичних послуг, який не можливо ігнорувати, це туристи з обмеженими можливостями. І, як в усіх сегментах ринку, тут також є свої потреби, серед яких можна виділити найважливіші: потреба в інформації, вирішення соціальних проблем, проблеми додаткових витрат, доступність до атракцій, право на гарний відпочинок.

Концепція «Туризм для всіх» повинна враховувати збільшення кількості мандрівників із різноманітними потребами та вимогами. Адже те, що вважається «доступним» для туриста на інвалідному візку може бути не зручним або повністю недоступним для іншого мандрівника з іншим типом інвалідності, порушенням мобільності або іншими станами. Поняття «доступний туризм» не є чітким та повністю зрозумілим, може виникати питання «Доступним для кого?». Таким чином перед індустрією туризму постає завдання для забезпечення та надання послуг для людей з різними потребами, враховуючи особливості та застосовувати індивідуальний підхід до різних груп населення.

Одними із стримуючих факторів розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями є соціальні та культурні, такі як проблеми сприйняття та ставлення, особливо з боку людей у приймаючої сторони. Кількість людей з інвалідністю збільшується з кожним роком по всьому світу. Це в свою чергу потребує уваги з боку

держави: необхідно проводити соціальні заходи, які спрямовані на збільшення обізнаності громадян та навчати працівників сфери обслуговування правильно себе поводити з людьми, які мають певні обмеження. Це не тільки полегшить подорожі для туристів, але й сприятиме покращенню соціальних відносин у країні, яка їх приймає [11].

В Україні все більше людей підпадають під категорію інклюзивні – це військові зони АТО, ООС, бійці ЗСУ, тимчасово переміщенні особи з окупованих територій чи територій на, яких відбувались військові дії, люди які зазнали психолого-емоційних травм, особі з інвалідністю внаслідок бойових дій та роботи на виробництві. В наслідок цього постає питання розробки та впровадження програм комплексної реабілітації на рівні держави. Такі програми повинні містити професійну медичну, психологічну, оздоровчу та рекреаційну допомогу.

Важливою метою розвитку інклюзивного туризму є створення умов відпочинку, який буде комфортним для всіх без урахування фізичних можливостей та обмежень. Розглядаючи думку Л. Ю. Науменко, В. В. Лепського, С. В. Макаренка стосовно того, що: «інклюзивний туризм як засіб соціалізації має особливості (рис.1.1):

По-перше, туристична діяльність здатна забезпечити фізичну активність, відсутність якої пригнічує життєві можливості, що може призвести до стану суму, стресу, відчаю, невпевненості. Завдяки організації рухливої активності туризм здійснює терапевтичну і профілактичну дію на психосоматичні захворювання і підтримує фізичне здоров'я.

По-друге, туризм створює повноцінне середовище для спілкування, та сприяє новим різнобічним знайомствам, формуючи різні соціальні ролі. Туризм знищує почуття неповноцінності, інтегруючи людей з інвалідністю у суспільство, допомагає сформувати впевнену і ефективну життєву позицію.

По-третє туризм спрямований на відновлення сил для виконання виробничих процесів і побутових обов'язків, а також і психічних ресурсів людини.

По-четверте, носить активний характер, включаючи різноманітні забави, які дозволяють відволіктися від монотонності побуту.

По-п'яте, туризм допомагає пізнати навколишній світ з його різними проявами і звичаями, дізнатися невідомі раніше природні явища, познайомитися з новими людьми.

По-шосте, екологічні аспекти туризму як виду діяльності сприяють позитивному психоемоційному настрою, та є соціалізуючим чинником: відповідний клімат, природа, близькість водних ресурсів, наявність природних пам'яток, пам'яток матеріальної культури» [12, с. 24-25].

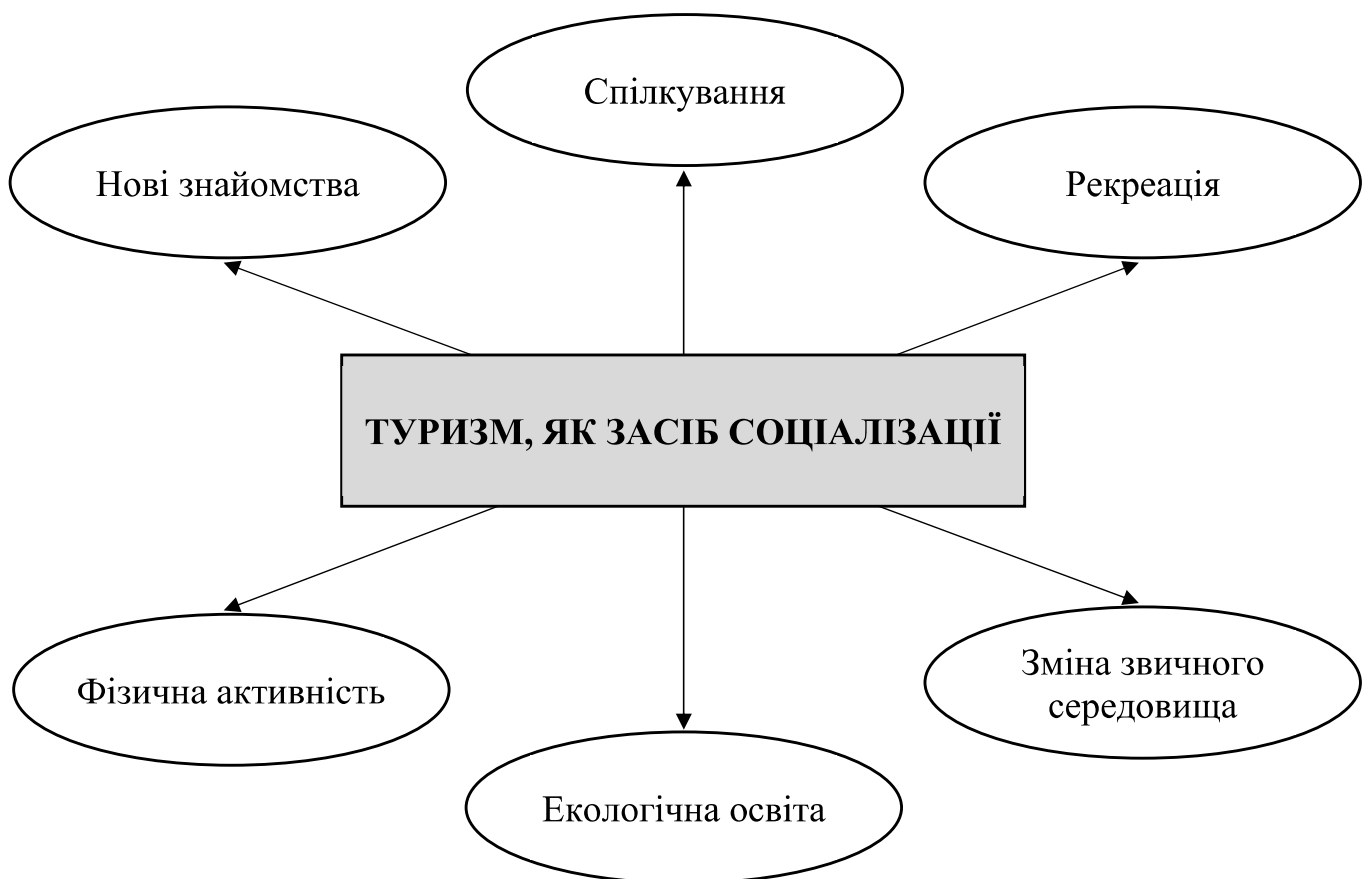

Рис. 1.1 Інклюзивний туризм, як засіб соціалізації

Джерело: складено автором на основі [12].

Реабілітаційний туризм можна розглядати, як спеціалізований вид туризму, який спрямований на відновлення фізичного та психологічного стану людини та поєднує відпочинок із медичними та оздоровчими процедурами. Реабілітаційний туризм орієнтований на людей з різними формами інвалідності або обмеженими можливостями, включаючи тих, хто потребує реабілітації після травм, хвороби або військових дій.

На думку Лепського В., Науменко Л., Борисової І.: «у цілому, інклюзивно-реабілітаційно-соціальний туризм – це система заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю можливості відновлення та розвитку їх фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшої інтеграції в суспільство. Інклюзивний туризм структурно включає в себе різні види реабілітації і соціальних послуг, а саме: медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну та інші соціально-побутові заходи» [13, с. 50].

Однією з проблем розвитку соціальної-реабілітації та адаптації людей з обмеженими можливостями в Україні можна назвати довкілля, яке повністю непристосоване для комфортного життя таких людей. Створення умов для рівноправної участі людей з інвалідністю, зокрема дітей, у всіх сферах суспільного життя – від повсякденних активностей до великих заходів – є складним, але необхідним завданням. Системний соціальний підхід до реабілітації осіб з інвалідністю сприяє розвитку їхнього потенціалу та інтеграції в соціум, стимулюючи активну життєву позицію. Він включає не лише медичну допомогу, а й психосоціальну підтримку, професійне навчання, створення доступної інфраструктури та адаптацію робочих місць. Комплекс заходів соціокультурної реабілітації спрямований на те, щоб люди з інвалідністю та літні люди могли активно брати участь у житті суспільства та відчувати себе його повноправними членами. Важливу роль у цьому процесі відіграють також освітні програми та культурні ініціативи, які допомагають подолати бар'єри нерозуміння та стигматизації в суспільстві. Інклюзія стає ключовою цінністю, що дозволяє забезпечити рівні можливості для всіх, незалежно від фізичних чи вікових обмежень [14].

1.2. Соціально-економічні аспекти і передумови розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні

З розвитком суспільства зростає інтерес до інклюзії як важливого соціокультурного явища. Проте в нашій країні люди з інвалідністю часто позбавлені

можливості вільно виходити на вулицю через страх перед співчутливими поглядами та численними бар'єрами, з якими вони стикаються на кожному кроці. Через помилкову соціальну політику, яка зосереджена переважно на «здоровому» населенні, інфраструктура виробництва, побуту, культурного та дозвіллевого життя, а також система соціальних послуг в Україні залишаються непридатними для потреб осіб з інвалідністю.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах – від доступності до громадських та житлових будівель до працевлаштування чи культурного життя [15].

Туристична діяльність може стати новим видом реабілітації для людей обмеженими можливостями. Туризм об'єднав у собі пізнавальні процес так і можливість повноцінної соціалізації. Цей процес взаємовигідний, оскільки всі люди потребують спілкування та підтримки. Туризм є потужним каталізатором змін. Для людей з інвалідністю він відкриває нові горизонти, допомагає подолати обмеження та трансформувати своє життя. Водночас, спілкування з людьми з особливими потребами надихає оточуючих на більш глибоке розуміння життя та його цінностей. Соціальна та психологічна реабілітація дає змогу людині з інвалідністю впливати на свою роль у суспільстві, допомагає здобути навички ефективного функціонування в різних життєвих умовах, розвинути активну життєву позицію завдяки участі у туристичних заходах, а також розширити свої знання та навички для самообслуговування та адаптації у новому середовищі.

Інклюзивно-реабілітаційний туризм в Україні – це важлива сфера, яка спрямована на надання соціальних послуг. Вона об'єднує можливості для людей з інвалідністю брати участь у суспільному житті через подорожі та відпочинок, а також сприяє їх реабілітації. Розвиток цього напрямку базується на кількох соціальних і

економічних чинниках, що включають соціальну підтримку, економічну вигоду та необхідність створення доступної туристичної інфраструктури.

До соціальних аспектів ми можемо віднести (рис.1.2):

➤ Зростання кількості людей з інвалідністю. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України, кількість осіб з інвалідністю постійно збільшується. Це підвищує потребу в наданні спеціалізованих послуг, зокрема розвитку інклюзивного туризму.

➤ Реалізацію прав людей з інвалідністю. Україна – одна з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй й держава-член організації, тому вона несе відповідальність за забезпечення та надання рівного доступу до всіх сфер життя, зокрема туризм.

➤ Соціальна адаптація. Інклюзивно-реабілітаційний туризм допомагає людям з обмеженими можливостями краще адаптуватися в суспільстві, знижуючи їхню ізольованість і підвищуючи загальний рівень життя [16].

Рис. 1.2 Соціальні аспекти розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму
Джерело: складено автором на основі [16].

Кажучи про економічні фактори, ми можемо виділити наступні аспекти:

➤ Розвиток туристичної інфраструктури. Це зумовлено підвищенням попиту на доступні готелі, транспорт та туристичні об'єкти. Розвиток інфраструктури в свою чергу стимулює розвиток нових ринкових ніш та збільшення інвестиційних надходжень і спеціалізованих об'єктів.

➤ Економічна ефективність – розвиток інклюзивного туризму здатен сприяти зростанню міжнародного туристичного потоку тим самим відкриває можливості для малого та середнього бізнесу [17, с. 75-76].

В Україні діють державні програми, які спрямовані на підтримку туризму для людей з обмеженими можливостями. Це стимулює створення нових робочих місць та залучає додаткові фінансові ресурси в туристичну сферу. Державні програми, які пов'язані з розвитком інклюзивного туризму побудовані на основі міжнародних стандартів та зобов'язань. Участь України в міжнародних проектах та грантових програмах, спрямованих на розвиток інклюзивного туризму, сприяє отриманню додаткових фінансових ресурсів для покращення умов для людей з обмеженими можливостями. Це спонукає до модернізації та діджиталізації туристичної інфраструктури. Завдяки розвитку інформаційних технологій було створено велику кількість онлайн-платформ, які полегшують життя особам з інвалідністю. Це в свою чергу дозволяє їм відчувати себе повноцінними громадянами сучасного суспільства, полегшує інтеграцію. В кінцевому результаті, це робить туризм доступнішим та спонукає до частішого планування подорожей.

У загальному сенсі ми можемо розуміти інклюзивно-реабілітаційний-соціальний туризм, як систему заходів, які направлені на надання особам з інвалідністю змогу відновлення та розвитку їх фізичного, соціального, духовного творчого та інтелектуального рівня, з метою подальшої інтеграції в суспільство. інклюзивний туризм – це комплексна система реабілітаційних заходів, яка включає медичну, психологічну, соціальну та фізичну реабілітацію, а також професійну підготовку та соціально-побутову адаптацію. Цей підхід дозволяє не тільки покращити фізичний стан людини, але й сприяє її психологічному розвитку, соціальній інтеграції та професійній реалізації [18].

Питання розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні з кожним роком набуває все більшої актуальності. За даними державної статистики, кількість людей з інвалідністю постійно зростає, що створює необхідність пошуку нових способів їх соціальної інтеграції та активізації. За останні два роки через бойові дії на території країни, велика кількість громадян отримали важкі поранення та зазнали

психологічних травм. Кількість осіб з інвалідністю за два роки зросла на 300 тисяч – це 10% від загального населення країни [19]. Ці люди потребують реабілітаційних та соціальних послуг, які можна впровадити та реалізувати завдяки туристичній діяльності, адже туризм поєднує фізичну активність, культурне пізнання та соціальну взаємодію(табл.1.2).

Таблиця 1.2

Кількість осіб з інвалідністю за роками, тис. осіб

	2019	2020	2021	2022	2023
ЗАГАЛЬНА	2 659,7	2 703,0	2 724,1	2 725,8	2 721,7
1 група	226,3	222,3	215,0	207,2	204,9
2 група	896,1	900,8	897,1	886,7	888,7
3 група	1 375,7	1 416,0	1 449,1	1 469,7	1 472,0
Діти з інвалідністю	161,6	163,9	162,9	163,2	156,0

Джерело: складено автором на основі [19, с. 55].

Розвиток інклюзивного туризму може сприяти економічному розвитку країни. Створення доступної інфраструктури, адаптація туристичних об'єктів для осіб з обмеженими можливостями та залучення їх до туристичних заходів стимулює розвиток місцевого бізнесу, впливає на якість транспортних послуг та розвиток інфраструктури. Також, це може вплинути на ринок праці, через створення спеціалізованих робочих місць для людей, які потребують соціального супроводу.

Не менш важливим є міжнародний досвід, який свідчить про значний потенціал розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму. Адже залучення туристів з інших країн впливає на економіку, завдяки валютним надходженням та розвитку туристичних послуг на міжнародному рівні. У країнах Європи туризм для осіб з

інвалідністю, представляє добре розвинений та прибутковий бізнес, який надає велику кількість можливостей для розвитку. Кожна країна має спеціалізованого туристичного оператора, який розуміє специфіку роботи. В Європі турист з обмеженими можливостями має змогу заздалегідь оцінити складність маршруту, насиченість та тривалість подорожі, тому що в інтернеті достатньо ресурсів, які надають повну інформацію про доступність міст та архітектурних пам'яток [21]. На сьогодні в Україні відсутнє загальноприйняте визначення туризму для людей з інвалідністю, а існуючі підходи до його розуміння не підкріплені глибокими дослідженнями, що розкривають суть цього явища. Нормативно-правові акти або закони, які б стосувалися туризму для осіб з інвалідністю, практично не існують. Лише у статті 4 Закону України «Про туризм» серед видів туризму згадується туризм для осіб з інвалідністю [22].

В свою чергу Яріко М. О. акцентує увагу на тому, що: «в Україні лише починає розвиватися інклюзивний туризм, про що свідчать окремі об'єкти інфраструктури, але доки не відбуваються відповідні зміни у світогляді, спостерігаємо окремі благодійні акції, а не розвиток суспільства і простору, комфортного для всіх» [23, с.120].

На сучасному етапі, розвиток соціального туризму в Україні можливий переважно через державне регулювання, з акцентом на забезпечення загальної доступності туризму всередині країни. Наразі розвиток соціального туризму як на державному, так і на регіональному рівнях стримується майже повною відсутністю правового регулювання в цій сфері. Очевидно, що необхідно реформувати та вдосконалити систему управління соціальним туризмом. Майже відсутні теоретичні напрацювання щодо форм надання туристичних послуг інклюзивним групам населення в умовах нової економіки. Туристичні моделі, розроблені в рамках радянської системи, застаріли і більше не відповідають сучасній соціально-економічній ситуації. Вони потребують суттєвої переробки та переосмислення для розробки нових підходів, що відповідатимуть сучасній моделі суспільства та державного устрою.

У сучасному світі багато людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями, але ніхто з них не хоче почуватися покинутим чи відмовлятися від радощів життя. Звісно, хвороби, інвалідність і прожиті роки вносять свої обмеження в життя кожної людини. Проте бажання відпочивати, подорожувати та відкривати нові горизонти є невід'ємною частиною життя кожного.

Тому створення доступного середовища для літніх людей, родин з дітьми та людей з інвалідністю дозволить задовольнити їхні потреби та реалізувати їхні права, що сприятиме їх інтеграції в суспільство. Однією з основних причин, через які туристи з інвалідністю відмовляються від відвідування України та Києва, є недостатня інформованість. Розробка туристичної карти для маломобільних громадян допоможе вирішити цю проблему, створивши комфортне та доступне середовище, щоб зробити Україну відкритою для всіх [24, с. 8].

Створення умов для інклюзивного туризму це досить не просте завдання. Окремі туристичні компанії, готелі чи туристичні гіді та екскурсководи не здатні самотійно впоратись з цим завданням. Питання доступності міста та шляхи її реалізації необхідно просувати в комплексі. Лише за таких умов люди з інвалідністю зможуть вільно подорожувати.

Ось декілька принципів, на які можна спиратись під час організації турів для осіб з інклюзією (рис.1.3):

- необхідно забезпечити умови для того, щоб люди з інвалідністю могли продовжувати жити в своїх громадах і вести активний спосіб життя за наявності необхідної підтримки.

- люди повинні приймати активну участь в ухваленні рішень, які безпосередньо та опосередковано стосуються їхнього життя та мають для них особливе значення.

- вони мають отримувати необхідну підтримку в рамках звичайних систем освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та інших установ.

- вони повинні активно залучатися до соціального та економічного розвитку суспільства, а їхні інтереси мають бути враховані в національних стратегіях розвитку.

Негативні фактори, що ускладнюють організацію турів для осіб з інвалідністю:

- Відсутність достатньої кількості спеціалізованих туристичних агентств.
- Обмеженість пропозицій, що відповідають потребам людей з інвалідністю:
- недостатня кількість туристичних об'єктів і інфраструктури, адаптованих до потреб таких туристів;
- недовіра постачальників туристичних послуг до можливості створення стабільного попиту в цьому сегменті;
- недостатня державна підтримка та відсутність соціальних програм або фінансування для розвитку доступного туризму.
- Невелика кількість доступних пропозицій призводить до зниження інтересу серед людей з інвалідністю, що лише посилює проблему.
- Відсутність належної інформаційної підтримки та промоції доступного туризму, що обмежує обізнаність про можливості для таких подорожей [25].

Рис.1.3 Стримуючі фактори розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму
Джерело: складено автором на основі [25].

Організація подорожей для людей з інклюзією вимагає детальної та всебічної підготовки. Першим кроком є збір повної та точної інформації про маршрут і місце

призначення, з урахуванням доступності інфраструктури та можливих потреб туристів. У цьому ключову роль відіграють туристичні компанії, які повинні стати надійним посередником між клієнтом та постачальниками послуг. Їхнє завдання полягає в тому, щоб забезпечити всі необхідні умови для комфортної та безпечної подорожі людей з обмеженими можливостями.

1.3. Зарубіжний досвід розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму

Інклюзивний туризм здатен забезпечити доступність туристичних ресурсів та послуг для людей з різними фізичними та сенсорними обмеженнями, це є ключовим аспектом сучасного розвитку туристичної галузі в Україні. Кажучи про розвиток інклюзивного туризму важливо розуміти, що мова йдеться не лише про врахування потреб людей з різними фізичними можливостями, а й створення умов для рівного доступу до подорожей, відпочинку та заходів для всіх, включаючи літніх людей, сім'ї з дітьми, людей з тимчасовими травмами або обмеженими можливостями пересування.

На сьогоднішній день, Україна знаходиться у стані військового конфлікту та потерпає від постійних обстрілів, які в свою чергу наносять шкоди населенню: фізичне каліцтво та завдання важких психологічних травм. Люди, які зазнали шкоди або виїхали з населених пунктів, які знаходяться неподалік від лінії фронту потребують професійної допомоги у лікуванні та адаптації до нових умов життя. Саме розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму, створення закладів в яких надають спеціалізовану допомогу буде сприяти соціальній інтеграції та забезпечить доступність туристичних об'єктів для ширшої аудиторії.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації іноземні туристичні потоки, які почали відновлюватись після подій 2014 році та пандемії COVID-19, зупинились. Винятком є іноземні делегації та журналісти, які активно подорожують країною та відвідують гарячі точки. Наразі Україна відома через бойові дії та набула статусу небезпечної країни але розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму здатен допомогти Україні отримати статус сучасної, відкритої та толерантної

держави, яка здатна подбати про свої громадян та гостей. А оновлення та адаптація інфраструктури у після військовий період здатна призвести до загального підвищення комфорту та безпеки.

Інфраструктура для людей з інвалідністю в Україні поступово розвивається, але залишається багато проблем і недоліків. Протягом останніх років було вжито низку заходів для адаптації міського простору, транспорту та суспільних місць, але рівень доступності все ще відстає від європейських стандартів. Для досягнення високого рівня комфорту та надання безпеки слід звернути увагу на вже наявний міжнародний досвід розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму. Інклюзивний туризм відкриває можливості для залучення міжнародних туристів, оскільки багато країн вже інтегрували високі стандарти доступності. Туристи з цих країн очікують аналогічних умов, подорожуючи за кордон, а їх забезпечення може підвищити конкурентоспроможність України як туристичного напрямку.

Прикладом успішного економічного розвитку інклюзивного туризму можуть слугувати розвинені країни Заходу, де цей сектор демонструє швидкі темпи зростання завдяки великій кількості потенційних туристів та високій платоспроможності населення. У країнах Європейського Союзу проживає близько 127 мільйонів людей з інвалідністю та представників старшого віку, що становить приблизно 27% загальної чисельності населення. Важливо зазначити, що 70% з цієї групи є фінансово незалежними та мають можливість подорожувати як всередині своїх країн, так і за кордон. Це створює величезний потенціал для ринку інклюзивного туризму. Додатково, люди з обмеженими можливостями та ті, хто їх супроводжує, складають близько 11% клієнтів готелів по всій Європі (рис.1.4). Це значна частка туристичного ринку, яка потребує уваги з боку готельного та сервісного сектору, оскільки ці туристи шукають спеціалізовані послуги та інфраструктуру для комфортного відпочинку [26].

Європейські країни активно працюють над розвитком безбар'єрної інфраструктури, адаптуючи не лише готелі, але й транспорт, туристичні пам'ятки, ресторани та культурні об'єкти. Це сприяє залученню більшої кількості туристів з

обмеженими можливостями, а також забезпечує комфорт для сімей з маленькими дітьми, літніх людей та інших груп, що потребують додаткової підтримки.

Окрім соціальної та інфраструктурної користі, інклюзивний туризм має суттєвий економічний ефект. Дослідження показують, що подорожі людей з інвалідністю часто є тривалішими, а їхні витрати на відпочинок, харчування та послуги супроводжуючих осіб можуть бути вищими порівняно з традиційними туристами. Таким чином, інклюзивний туризм стає значним джерелом доходів для готелів, ресторанів та інших туристичних підприємств [27, с. 175].

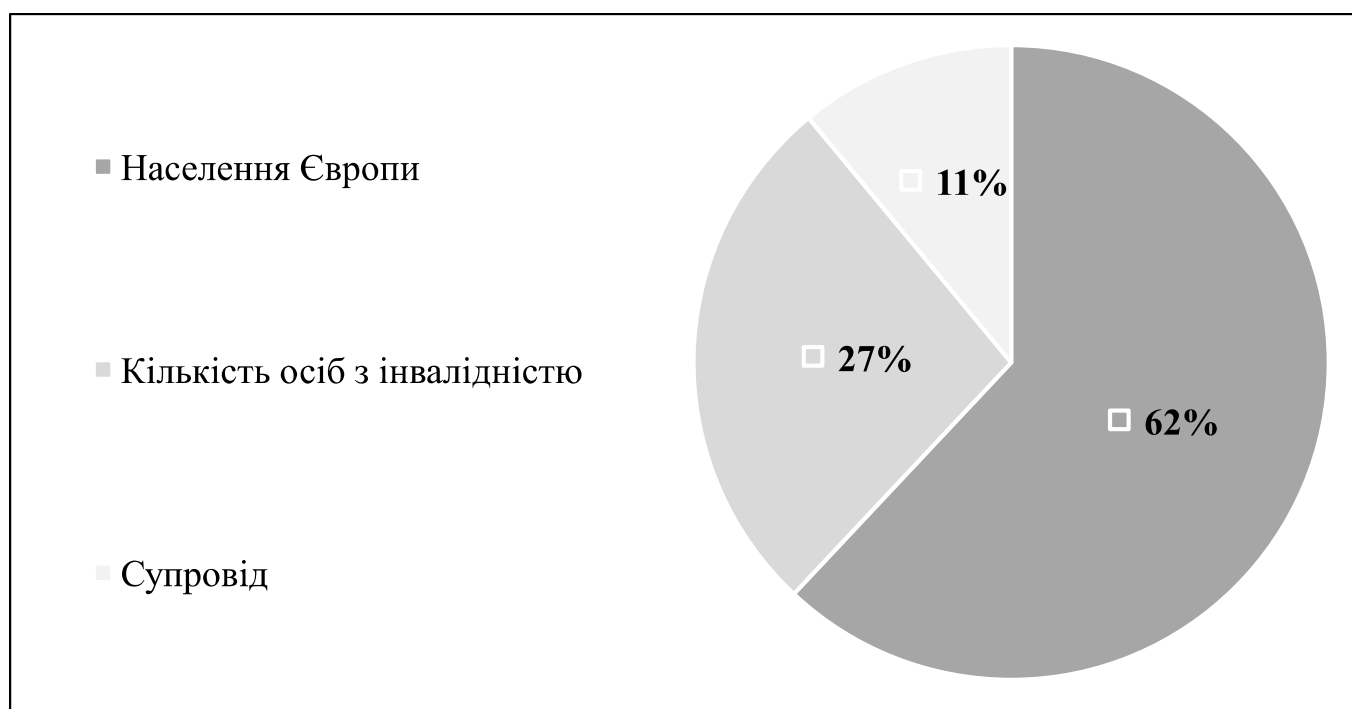

Рис. 1.4 Статистичний розподіл населення Європи: кількість осіб з інвалідністю та супроводжуючих

Джерело: складено автором на основі [26].

Іспанія є однією з європейських країн, яка займає лідируючі позиції у сфері розвитку інклюзивного туризму. Досягти цього їй вдалось завдяки комплексному підходу до забезпечення доступності. На державному рівні, Іспанія розробила комплексну законодавчу базу та створила правила, яких повинні дотримуватись готелі, заклади харчування, транспортні служби та туристичні об'єкти. Постійно створюються державні проекти, які сприяють активній адаптації туристичної

інфраструктури для людей з різними фізичними можливостями, забезпечуючи їх фінансування або надаючи часткову фінансову підтримку.

Уряд Іспанії активно підтримує розробку онлайн-ресурсів та інформаційних центрів, які призначені для надання повної та докладної інформації про доступність готелів, ресторанів і туристичних об'єктів. Одним з таких інтернет-ресурсів є PREDIF. PREDIF (Plataforma Representativa Estatal de Personas con Discapacidad Física) – це іспанська національна платформа, яка представляє інтереси людей з фізичними обмеженнями. Вона працює над покращенням умов життя та інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство, зокрема у сфері туризму. Основна місія PREDIF полягає у просуванні доступності в усіх сферах життя, включаючи туризм, культуру, транспорт і громадські послуги [28, с. 122-124].

PREDIF наразі визнано еталонною організацією для доступного туризму. Ця організація очолює Комісію з інклюзивного дозвілля та туризму CERMI (Іспанського комітету представників людей з обмеженими можливостями), і її протоколи та критерії доступності загальноприйняті у всьому секторі інвалідності.

З 2002 року PREDIF розробляє програму інклюзивного туризму, за допомогою якої він працює над підвищенням обізнаності, надає навчальні та консультаційні послуги та дослідження щодо доступності та обслуговування клієнтів для людей з різними потребами в туризмі та дозвіллі, у співпраці з державним сектором організації, фонди та приватні компанії в секторі [29].

У Барселоні було засновано спеціалізоване туристичне агентство Barcelona Special Traveller, яке фокусується на розвитку інклюзивного туризму. Мета цього агентства – розробка індивідуальних турів, які враховують особливості туристів з обмеженими можливостями, для того щоб забезпечити максимальний комфорт та доступність під час їхньої подорожі – від користування громадським транспортом до проживання та організації культурних заходів, розваг та екскурсій.

Місія проекту полягає в тому, щоб зробити світ справедливим і відкритим для всіх, надаючи рівні можливості під час подорожей людям з обмеженими можливостями. Агентство прагне створити комфортні умови, які гарантують

доступність усіх туристичних об'єктів і послуг, роблячи поїздки безпечними та приємними для кожного клієнта.

Засновники агентства Barcelona Special Traveller підкреслюють, що їхній підхід заснований на поєднанні глибокого розуміння потреб туристів з інвалідністю та унікального досвіду в сфері туризму, який раніше не був достатньо реалізований у Барселоні та Каталонії. Вони використовують цей досвід для створення нових можливостей для подорожей, надаючи увагу кожній деталі, що забезпечує туристам із фізичними обмеженнями зручність і доступ до різноманітних туристичних локацій.

Barcelona Special Traveller також активно співпрацює з місцевими партнерами – готелями, транспортними компаніями, культурними закладами та ресторанами, щоб гарантувати, що кожен елемент подорожі відповідає найвищим стандартам доступності. Це сприяє інтеграції інклюзивного підходу у місцеву туристичну галузь і допомагає зробити Барселону та Каталонію одними з найбільш дружніх до людей з інвалідністю напрямків у Європі [30].

Розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму приділяється велика увага у Німеччині. Уряд країни та приватні компанії приділяють значну увагу створенню інфраструктури, що дозволяє людям з особливими потребами брати участь у культурно-пізнавальних заходах, подорожах і реабілітаційних програмах. На сьогоднішній день Німеччина є однією з провідних країн Європи у питанні розвитку цього виду туризму, завдяки комплексному підходу, який об'єднує транспорт, туризм, реабілітацію, доступність культурних і природних об'єктів, а також освітні програми.

Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму позитивно впливає не лише на соціальну інтеграцію маломобільних осіб, а й сприяє економічному зростанню, оскільки розширює аудиторію туристів. Тим самим позитивно впливає на формування позитивного іміджу Німеччини. Завдяки цьому Німеччина може позиціонувати себе як країна, що є відкритою для всіх відвідувачів незалежно від їхніх фізичних можливостей [31].

Близько 30 музеїв та театрів на території країни пропонують інвалідні візки для осіб з обмеженими можливостями, і це не все робиться не тільки у столиці – Берлін, а й у інших великих містах країни.

Гарним прикладом є Мюнхен – серце Баварії. Місто відоме у всьому світі завдяки своїм історичним будівлям та сучасною архітектурою, а також завдяки, проведенню відомого на весь світ, фестивалю Октоберфест. Мюнхен є особливо привабливим для туристів з обмеженими можливостями та їхніх родин, оскільки пропонує безліч варіантів цікавого й доступного відпочинку. Найкращі моменти та досвід втілені в декількох спеціально організованих екскурсіях, що забезпечують зручний і комфортний огляд міста. Доброзичливі англомовні гіді з великим досвідом роботи з відвідувачами з інвалідністю та їхніми родинами готові зробити подорож максимально приємною. Туристи можуть вибрати як одноденні поїздки містом і його околицями, що передбачають транспорт для інвалідних візків, так і короткі пішохідні екскурсії історичним центром [32].

Гамбург є одним з найважливіших портових міст у Німеччині, в якому також як в Мюнхені приділяють велику увагу розвитку інклюзивному туризму. В місті велика кількість місць, закладів харчування та розваг, транспорт і культурні об'єкти облаштовані для комфортного користування особам з інвалідністю різних форм. Таким чином Гамбург має одну з найбільш інклюзивних транспортних систем у Німеччині. Велика кількість станцій метро обладнана ліфтами та пандусами, що значно полегшує пересування людей на інвалідних візках або інших допоміжних засобах. Потяги обладнані низькими підлогами для зручної посадки. Наземний транспорт, такий як автобуси та трамваї низько підлогові та мають спеціальну зону для візків. А кожен водій має пройти навчання, для того щоб мати змогу надати допомогу пасажиром з обмеженими можливостями.

У місті Гамбург можна знайти інформаційні туристичні центри, де можна отримати спеціально розроблені карти міста та брошури, на яких нанесені ліфти, зони паркінгу облаштовані для осіб з обмеженими можливостями та ознайомитись вже з розробленими маршрутами, які будуть зручними для людей інвалідністю різного типу. Також туристичні компанії міста пропонують індивідуальні та групові екскурсії, адаптовані до потреб маломобільних осіб. Екскурсії включають транспорт, зручний для пересування з візками, та супровід гідів, що пройшли спеціальну підготовку для роботи з туристами з інвалідністю. Більшість готелів у Гамбурзі мають

спеціально обладнані номери, зручні для гостей з обмеженими можливостями. Ці номери, як правило, мають широкі двері, поручні у ванних кімнатах, низькі вимикачі світла та інші елементи для забезпечення комфорту. Багато ресторанів у місті також адаптовані для людей з обмеженою мобільністю, з обладнаними входами та безбар'єрним доступом до залів та вбиральні [33, с. 175-177].

Слід звернути свою увагу на країну Ізраїль. Протягом багатьох десятиліть ця країна знаходиться у стані війни з країнами-сусідами, але не дивлячись на це вона продовжує постійно розвиватись та притягує велику кількість туристів. Уряд Ізраїлю та представники туристичної галузі постійно працюють над розробкою стратегій забезпечення безпеки туристів, підтримки туристичних потоків та збереження іміджу країни, як привабливого місця для подорожей. Розвиток туристичної галузі відбувається у комплексі підвищення заходів безпеки, просування культурного та медичного туризму, а також використовуються сучасні методи та технології для управління ризиками.

Країна Ізраїль в першу чергу відома завдяки високому та професійному рівню медичного обслуговування та розвитку медичного туризму, який приваблює пацієнтів з різних країн. Попит на медичний туризм набагато менш залежить від політичних обставин у країнах, адже люди мають чітку мету – отримати високоякісну медичну допомогу. Саме тому кожна установа в Ізраїлі, яка спеціалізується на медичному туризмі (лікарні та готелі) розташовуються у безпечних районах, мають обладнані укриття та працівників, які знають та вміють швидко реагувати на загрози та здатні надати необхідну допомогу хворим та їхнім сім'ям. Ці фактори дозволяють пацієнтам почуватися в безпеці навіть під час загострення кризових періодів.

Високий рівень розвитку медицини та попиту на медичне обслуговування не лише серед громадян країни Ізраїль, а й іноземних відвідувачів, зазначає, що країна орієнтована на прийом осіб з інвалідністю та їхніх родин. Країна активно розвиває туристичну інфраструктуру, впроваджує інноваційні рішення за для забезпечення доступності до туристичних та культурних об'єктів, пляжів, парків та релігійних місць [34].

Ізраїль є домом для багатьох святих місць і релігійних пам'яток, доступ до яких максимально адаптований для маломобільних туристів:

- Стіна Плачу в Єрусалимі: цей всесвітньо відомий об'єкт має безбар'єрний доступ для людей з інвалідністю. Навколо об'єкта встановлені пандуси та спеціальні платформи, що дозволяють безперешкодне пересування в зоні для молитви.

- Церква Гробу Господнього: одна з найважливіших християнських святинь також доступна для людей на візках. Спеціальні ліфти, пандуси та зручні під'їзди дозволяють відвідувачам з обмеженими можливостями долучитися до релігійних обрядів.

- Бахайські сади в Хайфі: цей відомий туристичний об'єкт, включений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, обладнаний ліфтами, пандусами та спеціальними доріжками, що дозволяють маломобільним туристам насолоджуватися красою терасових садів на схилах гори Кармель [35, с.130].

Велика кількість пляжів загального користування в Ізраїлі обладнані спеціальними доріжками для пересування на інвалідних візках, а також пропонують спеціальні плавальні крісла, які дозволяють особам з інвалідністю без перешкод насолоджуватись морем. Також на таких пляж є адаптовані пандуси, душові кабінки та вбиральні з безбар'єрним доступом. У національних парках прокладаються спеціальні маршрути, які розраховані для літніх осіб, сімей з дітьми та маломобільних людей – замість сходів можна знайти пандуси, широкі тропи, які дозволяють зручно пересуватись на кріслі-колісному. Громадський транспорт обладнано для всіх людей з урахуванням їх фізичних можливостей: автобуси і потяги в Ізраїлі мають низько підлогові моделі та спеціально обладнані місця для інвалідних візків. Персонал також пройшов навчання, щоб допомагати пасажиром з обмеженими можливостями [36].

Розвиток інклюзивно-рекреаційного туризму робить Ізраїль доступним для широкого кола туристів, дозволяючи людям з обмеженими можливостями та їхнім родинам повноцінно брати участь у культурному та рекреаційному житті країни. Це сприяє як покращенню міжнародного іміджу країни, так і залученню додаткових туристичних потоків. Завдяки таким ініціативам Ізраїль став одним із найбільш інклюзивних туристичних напрямків у світі.

Висновки до розділу 1

Туристична галузь в Україні має великий потенціал розвитку та має змогу стати однією з провідних галузей розвитку економіки. Говорячи про розвиток туристичної галузі на території України слід враховувати тенденцію що до зростання кількості осіб з інвалідністю. З урахуванням того, що на території України з 2014 року відбуваються бойові дії, а з 2022 року країна знаходиться у військовому стані, велика кількість цивільних та військових потерпають від ворожих обстрілів та отримують поранення, які в свою чергу призводять до інвалідності. Таким чином розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму на території України повинен стати одним з першочерговим питанням.

Можна зазначити, що розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні має значний соціально-економічний потенціал. В першу чергу, розвиток цього туристичного напрямку сприяє забезпеченню рівного доступу до туристичних послуг для всіх категорій населення, зокрема для людей з різними фізичними можливостями, сімей з дітьми та літніх осіб. Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму не лише допоможе підвищити рівень соціальної інтеграції, а й здатне позитивно впливати на економіку країни, стимулюючи створення нових робочих місць і залучення інвестиційних потоків у розвиток інфраструктурних об'єктів та послуг. Інвестиції в доступність і адаптацію туристичних об'єктів не тільки підвищують привабливість України як туристичного напрямку, а й створюють умови для розвитку місцевих громад, що робить інклюзивно-рекреаційний туризм важливим елементом сталого соціально-економічного розвитку країни. Це також впливає на побудову іміджу країни.

Проаналізувавши такі країни, як Іспанія, Німеччина та Ізраїль можна стверджувати, що досягнення високого рівню розвитку інфраструктури та високого рівня надання послуг можна досягти завдяки тісній праці держави та приватного бізнесу. Для України показовим може стати приклад саме Ізраїлю. Країна, яка вже багато часу конфліктує з країнами-сусідами продовжує залишатися привабливою для

багатьох людей. В першу чергу, для людей які бажають отримати спеціалізовану медичну допомогу та пройти курси реабілітації та відновлення.

Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму це нелегка праця, адже вона повинна включати розробку державного плану розвитку, підтримку малого та середнього бізнесу та постійне бажання розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОПОЗИЦІЙ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Діагностика стану туристичної галузі в контексті формування інклюзивно-реабілітаційного туризму

Реабілітаційний туризм можна розглядати, як відгалуження санаторно-лікувального туризму. Обидва ці напрямки мають спільну мету – відновлення фізичного та емоційного здоров'я людини. Ще з давніх часів люди подорожували до джерел з цілющою водою, курортів з мінеральними ваннами чи до місцевостей зі сприятливими кліматичними умовами для лікування й відновлення. Цей вид туризму зазнав великих змін, та набув того вигляду який маємо зараз: він включає більш спеціалізовані програми для реабілітації після захворювань чи травм.

Реабілітаційний туризм – це комплексний підхід до відновлення фізичного та психологічного стану людини. У порівнянні з санаторно-лікувальним туризмом, реабілітаційний туризм спрямований на більш тривалу за часом реабілітацію, включаючи допомогу медичних спеціалістів, використання сучасного обладнання та інноваційні методи. Реабілітаційний туризм передбачають після серцево-судинних, ортопедичних, неврологічних захворювань, а також психологічної реабілітації, наприклад після пережитих стресових ситуацій або травматичних подій [37].

Завдяки різноманіттю унікальних рекреаційних ресурсів, таких як лікувальні джерела, сприятливий клімат, мінеральні води, країна має передумови для розвитку туристичного сектору економіки.

Різнноманіття рекреаційних ресурсів України здатне задовольнити потреби туристів у оздоровленні, відпочинку, пізнанні та рекреації. Наявність чисельних природних, культурних та історичних ресурсів робить Україну інвестиційно привабливою країною для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, зокрема санаторно-лікувального. Зокрема, розвиток та впровадження інклюзивного туризму, покращення інфраструктури та розширення мережі готелів та санаторних закладів, а також створення спеціалізованих пропозицій сприятимуть зростанню туристичної галузі.

На території України, за радянських часів була добре сформована санаторно-курортна база, яка сприяла оздоровленню всіх верств населення через надання доступних та соціально орієнтованих послуг, здебільшого фінансованих фондами соціального страхування, помітно зменшилась. Таким чином в 1990 р. функціонувало 3 782 санаторно-курортних та оздоровчих заклади, у 2005 році їх кількість зменшилась до 3 152 од., у 2012 році – 3 011 од., у 2015 – 1 847 од. Причинами зменшення кількості державних закладів санаторно-лікувального господарства з 1990 року по 2012 рік є зменшення державного фінансування. Різкому зменшенню державних санаторіїв після 2015 року стали соціально-політичні явища (анексія Автономної Республіки Крим, початок бойових дій у зоні АТО), а також виробничо-господарські проблеми, такі як: зміна власника чи форми господарювання, погіршення фінансово-економічного стану, виведення окремих об'єктів з використання, перебування справ у суді, банкрутство [38, с 198-200].

За статистичними даними Міністерства Охорони здоров'я України, маємо тенденцію до щорічного зменшення закладів, так, у 2018 році в країні налічується 116 санаторіїв; 2019 році – 111; 2020 році відбулося скорочення до 72 закладів (з них 20 туберкульозних). Значне скорочення санаторно-лікувальних закладів відбулось під час впровадження другого етапу реформи галузі охорони здоров'я [39]. Ці статистичні дані відображені на рис. 2.1.

Рис. 2.1 Зменшення кількості санаторно-лікувальних закладів на території України
Джерело: складено автором на основі [39].

На сьогоднішній день структура санаторно-курортної галузі в Україні являє собою різноманітний перелік закладів колективного розміщення, які пропонують широкий перелік рекреаційних, оздоровчих та лікувальних послуг.

Згідно даних Таблиці 2.1, заклади які відносяться до санаторно-курортної бази одночасно належать до двох сфер: медицини та охорони здоров'я, а також до туристичної діяльності. Ці установи грають важливу роль у відновленні трудового потенціалу населення, а також є стратегічно важливим джерелом надходжень до державного бюджету. У 2024 році санаторно-курортні заклади України залишаються під подвійним підпорядкуванням. Більшість із них функціонують як заклади охорони здоров'я під управлінням Міністерства охорони здоров'я (МОЗ), зокрема ті, що надають спеціалізовану допомогу, наприклад, лікування для дітей з ДЦП або пацієнтів із туберкульозом. У той же час частина санаторіїв підпорядковується Міністерству соціальної політики, яке опікується забезпеченням санаторно-курортним лікуванням для соціально вразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю та ветеранів.

Крім того, курортні території й певні оздоровчі комплекси також можуть перебувати у власності місцевих органів влади або Міністерства культури та інформаційної політики, особливо якщо ці об'єкти поєднують туристичні й рекреаційні функції. Це створює складності у регулюванні їх діяльності через різні нормативні підходи кожного відомства [40, с.59-60].

Таблиця 2.1

УЗАГАЛЬНЕНА ТИПОЛОГІЯ ОБ'ЄКТІВ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Об'єкт	Визначення	Документ, який регламентує визначення
Санаторно-курортний заклад: бальнеологічна лікарня (у т.ч. дитяча); грязелікарня (у т.ч. дитяча); дитячий оздоровчий центр; курортна поліклініка; міжнародний дитячий медичний центр; санаторій (у т.ч. дитяча, однопрофільний, багатопрофільний, спеціалізований); санаторій для дітей з батьками; санаторій-профілакторій	Заклад охорони здоров'я, що розташований на територіях курортів і забезпечує подання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів	Закон України «Про курорти», ст. 22; Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 з 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я, та посад професіоналів з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я»
Засіб розміщення: база відпочинку; будинок відпочинку; курортний готель; дитячий табір; пансіонат; профілакторій; санаторій	Засіб розміщення, який розташований на території курорту і забезпечує надання послуг лікувального, профілактичного-лікувального, оздоровчо-профілактичного, оздоровчо-відпочинкового характеру	Державний стандарт України ДСТУ4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення»

Джерело: складено автором на основі [40, с. 59-60].

Через те, що заклади санаторно-курортного господарства одночасно відносяться до двох різних відомств, вони стикаються з низкою проблем. Перш за все, відсутність єдиного органу, який регулює та координує діяльність цих об'єктів призводить до правової невизначеності. Таким чином, заклади санаторії, які підпорядковуються Міністерству культури та інформаційної політики, зобов'язані дотримуватися норм та вимог, які суттєво відрізняються від норм, які встановлює Міністерство охорони здоров'я. В свою чергу, це призводить до конфліктів щодо використання фінансових коштів, затвердження реабілітаційних програм та акредитаційних заходів підприємства.

По-друге, це створює перешкоди щодо залучення інвесторів та розвитку цих закладів. Частіше за все, головними причинами відмови у співпраці потенційних інвесторів є адміністративні труднощі, невизначеність у правовому статусі або неможливість отримати чіткі дозвільні документи. Це ускладнює розвиток інфраструктури та модернізацію санаторних закладів, які знаходяться у аварійному стані або потребують ремонту.

Також виникає загроза використання санаторних територій у комерційних схемах, що здатне зменшити їх доступність для соціально незахищених верств населення. Частіше за все, території та приміщення використовуються не за прямим призначенням, а перероблюється на готельно-розважальні комплекси або продаються у приватну власність. Це пряме порушення концепції санаторно-курортної діяльності, яка повинна бути спрямована на оздоровлення та реабілітацію населення.

Відсутність єдиної стратегії розвитку санаторно-курортної справи у державі та брак бюджетного фінансування викликає ризик деградації галузі. Як наслідок, втрата унікальних природних та лікувальних ресурсів, які є національним багатством [41].

Кожна людина має право на відпочинок та лікування, але в Україні ми бачимо зменшення кількості спеціалізованих закладів, які надають медичні та реабілітаційні послуги. У відповідь на припинення роботи великих санаторіїв та закриття певних курортних територій, в Україні збільшується кількість закладів Wellness and SPA індустрії.

Всесвітня організація охорони здоров'я у 1948 році наголосила, що «стан повноцінного фізичного, психічного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороби чи фізичних вад». Цей вислів підштовхнув на розвиток Wellness філософію, та переосмислення здорового способу життя [42].

Приватні заклади активно розвиваються та надають великий перелік послуг, використовують сучасне обладнання. Але слід зазначити, що такі заклади не можуть повноцінно конкурувати з санаторіями, адже вони не розраховані на стаціонарне лікування, а послуги не завжди орієновані на лікування серйозних хвороб та реабілітацію, а скоріше на надання релаксаційних та косметичних послуг й підтримку гарного самопочуття.

В Україні все більшої популярності набувають Wellness and SPA готелі, які орієнтовані на гостей, що бажають відновити свій фізичний, емоційний та духовний стан. Вони пропонують великий перелік послуг орієнтований на підтримку гармонії між тілом та душею [43, с. 45].

Wellness готелі в Україні дуже популярні на заході, через те що там сприятливі умови розвитку: чисте гірське повітря, віддаленість від шумних мегаполісів також там зосереджено велика кількість природних ресурсів. Також західні регіони України значно менше потерпають від збройного конфлікту з Російською Федерацією, що дозволяє людям перепочити від постійних звуків повітряної тривоги, частих вибухів.

Популярність Wellness-готелів зростає завдяки попиту на внутрішній туризм та бажання людей відпочити від постійного стресу без виїзду за кордон (Табл. 2.2).

Але готелі та курорти, які позиціонують себе, як Medical, Wellness and SPA (Edem resort medical & spa, Emily resort, Nemo hotel) resort & spa не мають державного фінансування, кошти які використовуються є приватними, що в свою чергу призводить до нерівності у доступі до оздоровлення, адже ці послуги є дорожчими й менш доступними для соціально незахищених верств населення [44].

Таблиця 2.2

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА WELLNESS-ГОТЕЛІВ ТА ЗАКЛАДІВ САНАТОРНОГО ЛІКУВАННЯ

Характеристика	Wellness-готелі	Санаторії
Цільова аудиторія	Споживачі, яким потрібен відпочинок та швидке відновлення. Молодь і бізнес-аудиторія.	Споживачі, які потребують медичних послуг або реабілітація. Різна вікова категорія, частіше люди літнього віку.
Фокус	Гармонія душі й тіла, позбутися стресу, краса, детокс.	Лікування хронічних захворювань, реабілітація та профілактика.
Послуги	СПА, масажі, йога, екологічний відпочинок, медитація, здорове харчування.	Лікувальні процедури (грязі, інгаляції, водолікування), здорове харчування, консультації лікарів.
Технологічний підхід	Інноваційні методики, цифровий детокс, сучасне обладнання.	Традиційні медичні підходи, фізіотерапія, бальнеологія, дотримання дієт.

Продовження таблиці 2.2

Тривалість перебування	Короткотривалі тури (від 2-3 днів до тижня).	Тривале лікування (від 10 до 21 дня).
Вартість	Зазвичай дорожчі через преміальність послуг.	Більш доступніші через державне фінансування, профспілки.

Джерело: складено автором на основі [44].

В Україні питання розвитку інклюзивності постало з початку 2010 року. Адже 13 грудня 2006 року Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Конвенцію про права осіб з інвалідністю. В Україні вона набула чинності 6 березня 2010 року. Підписання цієї конвенції зобов'язує державу забезпечувати рівність прав, доступ до освіти, роботи, транспорту, інфраструктури та громадського життя для людей з інвалідністю [42].

Згідно статті 30 «Участь у культурному житті, проведенні дозвілля й відпочинку та заняттях спортом конвенції» «Про права осіб з інвалідністю»:

«Щоб надати особам з інвалідністю можливість брати участь нарівні з іншими у проведенні дозвілля та відпочинку й у спортивних заходах, держави-учасниці вживають належних заходів:

е) для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів» [42].

У 2018 році в Україні були запроваджені оновлені Державні будівельні норми (ДБН), які передбачають обов'язкове забезпечення доступності громадських та приватних будівель, транспортної та міської інфраструктури для осіб з інвалідністю. Серед обов'язкових елементів включено облаштування пандусів, ліфтів, спеціально відведених паркувальних місць тощо. Починаючи з 2022 року, державні органи посилили контроль за дотриманням цих вимог, зокрема у процесі будівництва нових об'єктів.

Участь України в міжнародних організаціях, таких як ООН та Європейський Союз, а також ратифікація ключових міжнародних договорів спричинили необхідність дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Збільшення впливу правозахисних організацій та громадських ініціатив значно сприяло поширенню ідеї інклюзивності та формуванню суспільного запиту на створення доступного середовища для всіх [45].

Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній поступово впливає на зміну сприйняття осіб з інвалідністю, визнаючи їх як повноцінних і активних учасників суспільного життя.

Постійне оновлення нормативно-правової бази в Україні забезпечило поступове впровадження стандартів інклюзивності у різні сфери: освіту, архітектуру, транспорт та бізнес.

2.2. Дослідження умов для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму

Україна, як сучасна європейська держава, що дотримується фундаментальних цінностей, де Людина, її здоров'я та гідність є найвищим пріоритетом, активно підтримує розвиток інклюзивного туризму. Цей напрямок стає важливим елементом національної стратегії соціальної відповідальності, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних чи соціальних особливостей.

Інклюзивний туризм в Україні розглядається не лише як частина туристичної галузі, але й як потужний інструмент для зміцнення соціальної інтеграції та гармонізації суспільства. Адже створення доступного середовища для подорожей сприяє тому, щоб кожна людина – від осіб з інвалідністю до сімей з дітьми, осіб похилого віку або тих, хто потребує реабілітації – могла брати активну участь у житті країни, відкривати її багатство та красу [46].

Затребуваність інклюзивного туризму стрімко зростає у всьому світі, відображаючи глобальні соціальні тенденції, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх людей. Інвалідність або обмеження функціональних

можливостей — це не лише індивідуальна проблема, а важливий соціальний фактор, який безпосередньо впливає на якість життя мільйонів людей. Його значущість не може залишатися поза увагою жодного сучасного суспільства, яке прагне розвитку, гармонії та справедливості.

Сьогодні інклюзивний туризм розглядається як ключ до створення доступного світу, де кожна людина, незалежно від фізичних, сенсорних чи інших обмежень, має можливість брати участь у соціальному, культурному та економічному житті. Це не тільки питання поваги до прав людини, але й виклик для інфраструктури, сервісів та суспільної свідомості, які мають адаптуватися до потреб усіх членів суспільства [47].

Інвалідність може торкнутися будь-кого в різні моменти життя, і тому розвиток інклюзивного середовища є вигідним для всіх. Інклюзивний туризм забезпечує комфорт не тільки для осіб з інвалідністю, але й для сімей із маленькими дітьми, літніх людей, а також осіб із тимчасовими обмеженнями у пересуванні. Він створює умови, за яких подорожі та відпочинок стають доступними для найширших верств населення, сприяючи соціальній згуртованості та підвищенню загального рівня життя.

Крім того, розвиток інклюзивного туризму має потужний економічний потенціал. За оцінками міжнародних організацій, туристи з інвалідністю та їхні сім'ї витрачають значні кошти на подорожі, але обирають лише ті дестинації, які гарантують доступність і комфорт. Таким чином, інвестиції в адаптацію інфраструктури не тільки відповідають вимогам соціальної справедливості, але й сприяють економічному зростанню.

У сучасному світі інклюзивність стає символом прогресивного та гуманного суспільства. Розвиваючи інклюзивний туризм, країни демонструють свою готовність враховувати потреби кожної людини, створюючи світ, де повага до людської гідності стає основою для сталого розвитку та міжнародного співробітництва.

В узагальненому розумінні інклюзивний є новітнім трактуванням сучасного розвитку, сутність якого полягає в необхідності приєднання до вирішення проблем розвитку усіх верств населення, а також зростання залученості до розвитку усіх територій (рис. 2.2).

Розвиток інклюзивного туризму також сприяє економічному зростанню, оскільки дозволяє залучати нові цільові аудиторії, розвивати малий і середній бізнес та формувати позитивний імідж України як відкритої і гостинної країни. Він створює умови для залучення нових цільових груп туристів, підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій та стимулювання розвитку інфраструктури [48, с. 73].

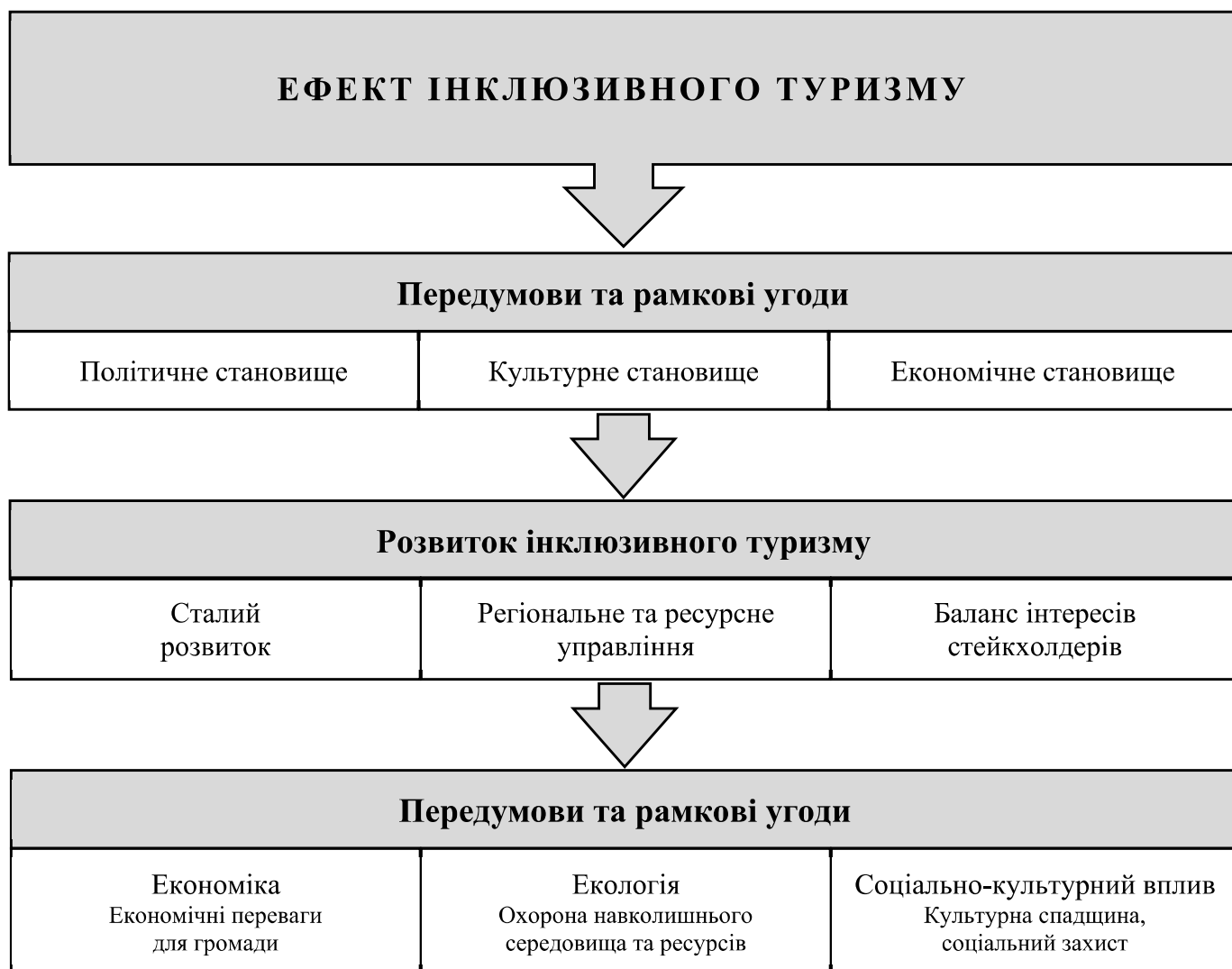

Рис. 2.2 Ефективність розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму

Джерело: складено автором на основі [48].

В Україні лише починає розвиватися інклюзивний туризм, про що свідчать окремі об'єкти інфраструктури, але доки не відбуваються відповідні зміни у світогляді, спостерігаємо окремі благодійні акції, а не розвиток суспільства і простору, комфортного для всіх. Тема розвитку інклюзивного туризму в Україні

потребує ґрунтового дослідження у напрямках аналізу діяльності наявних підприємств та організацій, трансформацій ментальності, основних напрямів міжнародного співробітництва.

Останні дослідження говорять про те, що сучасний інклюзивний турист – це людина, яка хоче подорожувати та адаптуватись в соціальне середовище, але має певні фізичні чи фінансові обмеження. Тому в багатьох країнах світу існує ціла низка державних програм з надання фінансово-соціальної допомоги для людей з інклюзією (електронні картки інклюзивного (соціального) туриста, спеціалізований транспорт, пільгові квитки, бронювання, розміщення і навіть харчування). Тому цей вид туризму набирає обертів у всьому світі, і попит на туристичному ринку, доступному для всіх, в найближчі роки буде рости [49].

Значну роль у розвитку інклюзивного туризму відіграє муніципальна влада регіонів України, намагаючись створити для цього не тільки економічні умови (надання пільг на землю соціально орієнтованого туристського бізнесу, податкові пільги та інші преференції), але й інфраструктуру, орієнтовану в першу чергу на людей з обмеженими фізичними можливостями

Економічно вигідним для розвитку інклюзивного туризму є не наявність окремих елементів інфраструктури, а створення цілісної (централізованої) системи, яка забезпечила б доступ людей до повноцінного відпочинку, а значить, і до ефективного відновлення фізичних і духовних сил.

У 2017 році у Давосі на Всесвітньому економічному форумі (ВЕФ) було запропоновано новітній підхід для оцінювання економічного розвитку країн – індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index, IDI). Головними ідеями ВЕФ були: переорієнтування економічної політики на більш ефективне подолання проблем нерівності та соціальної незахищеності, які виникають у результаті технологічного прогресу та глобалізації. Головним завданням економічного розвитку пропонується вважати не просто зростання ВВП, а забезпечення стійкого та всеосяжного прогресу, який включає зростання доходів населення, розширення його економічних можливостей, підвищення рівня соціальної захищеності та якості життя.

Індекс інклюзивного розвитку (IDI) базується на 12 параметрах, згрупованих у три основні категорії, при цьому ВВП є лише одним із цих показників (табл. 2.3). Три основні частини IDI:

1. Зростання та розвиток: включає показники, такі як ВВП на душу населення, рівень зайнятості, продуктивність праці та очікувана тривалість життя.

2. Інклюзивність: охоплює рівень купівельної спроможності населення, рівень бідності, ступінь нерівності у розподілі доходів та багатства в суспільстві.

3. Сталий розвиток та рівність поколінь: включає рівень заощаджень, співвідношення працюючого населення до непрацюючого (демографічне навантаження), обсяг державного боргу та вплив на довкілля, зокрема рівень забруднення.

Спочатку для кожної групи показників обчислюють окремі групові індекси, а потім визначається підсумковий індекс, як їхнє середнє арифметичне. За думкою ВЕФ, цей інтегральний показник дає змогу більш детально показати економічний розвиток, якщо його головною метою є стійке підвищення рівня життя населення, а не лише зростання обсягів виробництва товарів та послуг. Виходячи з цього розвиток креативної економіки стає вкрай важливим як у світі, так і в Україні. Адже креативна економіка здатна забезпечити безпеку, ставши своєрідною подушкою безпеки, в умовах гібридних загроз і водночас має значний потенціал у створенні нових робочих місць і забезпеченні високих прибутків [50].

Таблиця 2.3

ПАРАМЕТРИ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

№ з/п	Група	Показники	Економічний зміст (роль) показника
1.	Зростання та розвиток (Growth & Development)	▪ ВВП на душу населення	Характеризує обсяг виробництва матеріальних благ та послуг, що припадає на одного мешканця країни
		▪ Рівень зайнятості	Впливає на економічні можливості та фінансову стабільність людини
		▪ Продуктивність праці	Характеризує обсяг виробництва матеріальних благ та послуг, що припадає на 1 працівника
		▪ Тривалість життя	Оцінює якість життя

Продовження таблиці 2.3

2.	Інклюзивність (Inclusion)	▪ Медіанний дохід домогосподарств	Рівень доходу 1 домогосподарства, що знаходиться в середині варіаційного ряду, ранжованого за показником доходу на 1 домогосподарство
		▪ Рівень бідності	Характеризує частку громадян, що отримують доходи, менші за межу бідності (мінімальний рівень доходів)
		▪ Коефіцієнт розширення суспільства за доходами	Оцінює розширення населення за доходами, характеризує нерівність населення
		▪ Коефіцієнт розширення суспільства за розподілом багатства	Характеризує диференціацію населення за рівнем багатства, оцінює концентрацію багатства
3.	Сталий розвиток та рівність поколінь (Intergenerational Equity & Sustainability)	▪ Рівень заощаджень	Показує частку грошових доходів, які не використовуються на поточне споживання і призначаються для задоволення потреб у майбутньому
		▪ Демографічне навантаження	Характеризує демографічне навантаження на працездатне населення
		▪ Державний борг	Дозволяє оцінити частку державного боргу у ВВП
		▪ Забруднення навколишнього середовища	Оцінює екологічний стан навколишнього середовища

Джерело: складено автором на основі [50].

Важливу роль відіграє і суспільна свідомість: дедалі більше громадян та бізнесу усвідомлюють, що створення доступного середовища не лише сприяє формуванню солідарного та згуртованого суспільства, але й має значний економічний потенціал. Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму відкриває нові можливості для соціально відповідального бізнесу, який може отримувати стабільні доходи, залучаючи нові сегменти споживачів.

Зростаючий попит на інклюзивні туристичні послуги створює умови для розвитку локальних підприємств – готелів, ресторанів, транспортних компаній, які готові інвестувати в адаптацію своїх послуг. Крім того, позитивна суспільна реакція на такі ініціативи посилює репутацію компаній, які долучаються до створення інклюзивного середовища, підвищуючи їх конкурентоспроможність на ринку.

На державному рівні підвищення рівня доступності інфраструктури стимулює розвиток регіонів, оскільки сприяє залученню туристів, у тому числі міжнародних, а також розвитку внутрішнього туризму. Наприклад, адаптація природних парків, санаторіїв і культурних пам'яток до потреб людей з інвалідністю або літніх осіб

дозволяє значно збільшити кількість відвідувачів, що, у свою чергу, сприяє зростанню надходжень до місцевих бюджетів.

Крім цього, розвиток інклюзивного туризму стимулює інновації в технологічному забезпеченні. Зростає попит на спеціалізоване обладнання, цифрові додатки для навігації та інформації, а також рішення для реабілітаційних програм. Це створює нові можливості для підприємств, що спеціалізуються на розробці таких продуктів, а також сприяє загальному економічному розвитку [51, с. 140].

Таким чином, інклюзивний туризм стає важливою складовою не лише соціального, але й економічного прогресу країни. Його впровадження та підтримка стимулюють довгострокове економічне зростання через збільшення туристичних потоків, створення робочих місць та покращення якості життя громадян.

Головними умовами для організації туристичних послуг для осіб з інклюзією є надання можливості людині залишатись у звичному середовищі та вести повноцінний спосіб життя з необхідною для неї підтримки. Вони мають бути залучені до ухвалення рішень на всіх рівнях, як у питаннях загального характеру, так і в тих, що мають для них особливу важливість. Крім того, вони повинні отримувати допомогу в межах загальнодоступних систем, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальні служби, а також брати активну участь у соціально-економічному розвитку суспільства. Потреби людей з інвалідністю мають враховуватися в національних програмах розвитку.

Організація туризму для людей з інклюзією це більш складний процес, який вимагає комплексного підходу та ретельнішої підготовки. Перш за все необхідно зібрати повну інформацію про маршрут або місце відвідування. Важливу роль в цьому питанні відіграють туристичні компанії, які виступають посередниками між клієнтом і постачальником послуг. Одним із найважливіших аспектів під час формування будь якої подорожі є забезпечення безпеки туриста. Водночас аналіз сучасних підходів до визначення поняття «безпека туризму» свідчить про відсутність єдиного бачення як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. На сьогодні питання безпеки у сфері туризму залишається недостатньо опрацьованим: бракує чітко визначених концепцій, принципів, ключових факторів і структурно-функціональних

характеристик. Регіональний аспект також отримує недостатню увагу, що ускладнює забезпечення належного рівня безпеки на місцях.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно розробити науково обґрунтовані підходи до дослідження безпеки у сфері туризму та створити дієві механізми її реалізації в кожному регіоні. Це передбачає комплексний аналіз і систематизацію наявного досвіду та методів, застосовуваних як у вітчизняній, так і зарубіжній практиці. Співпраця кожного постачальника послуг сфери туризму здатна забезпечити ефективність в організації інклюзивного туризму. Основною метою є створення умов за яких люди з інвалідністю отримують доступ до туристичних послуг, враховуючи мобільні, зорові, слухові та когнітивні аспекти доступності. Це дозволить забезпечити їхню незалежність, рівність у правах та почуття власної гідності, завдяки впровадженню універсальних туристичних продуктів і послуг. Забезпечення доступності повинно дотримуватись на кожному рівні надання послуг. Це стосується як зв'язків між туристичними об'єктами, так і якості послуг і розваг, які мають бути ретельно перевірені та узгоджені. Ефективна система туристичних послуг повинна включати: управлінські механізми у сфері туризму, а також інформаційно-рекламну складову. Основною метою системи управління має бути впровадження принципів доступності, які забезпечують повноцінну участь усіх категорій населення в туристичній діяльності.

Органи управління туризмом і відповідні адміністративні структури повинні розробити стратегію розвитку доступного туризму. У цій стратегії мають бути визначені основні принципи та причини, що пояснюють важливість доступності. Завдяки цьому стане можливим оцінити наявні послуги та виявити ті, які потребують змін і вдосконалення. Концепція доступної туристичної території (будь-то регіон, місто, селище чи окремих район) повинна передбачати наявність необхідних зручностей, сучасної інфраструктури та транспорту, що сприяє створенню комфортного середовища для всіх категорій туристів.

Особливу увагу слід звернути на те, щоб туристичні об'єкти, розташовані в місцях без доступного транспорту, відповідного середовища чи зв'язку з іншими об'єктами, не рекламувалися як доступні, оскільки це вводить в оману споживачів.

Під час аналізу перспективи розвитку інклюзивного туризму на території України виявлено, що туристи з інвалідністю стикаються з чисельними перешкодами, які пов'язані з недоліками у соціальній інфраструктурі, архітектурними бар'єрами та відсутністю доступного транспорту. Більшість таких туристів не здатні самостійно відвідувати громадські місця, користуватися послугами закладів культури, магазинів, аптек та навіть транспорту. Інклюзивні туристи відчують свою обмеженість у правах на повноцінне життя. Саме тому питання інтеграції цієї групи населення в суспільство повинно стати одним з першочергових завдань для сучасного цивілізованого суспільства.

Важливим кроком у цьому напрямку є підготовка технічної інфраструктури, а також навчання персоналу туристичних компаній, готелів, ресторанів, туристичних баз і рекреаційних зон до роботи з цією категорією споживачів. Задовольнити потреби туристів з інвалідністю – завдання складне, яке неможливо вирішити окремо силами туристичних компаній, готелів чи екскурсоводів. Підхід до реалізації доступності має бути комплексним і всебічним. Тільки в цьому разі туристи з інвалідністю зможуть подорожувати на рівних умовах.

Розвиток інклюзивного туризму та створення туристичних програм з урахуванням доступності сприяють забезпеченню рівних можливостей для реалізації права кожної людини на відпочинок.

Малий та середній бізнес відіграє ключову роль у розвитку туристичної галузі України, особливо в умовах зростання попиту на інклюзивні послуги. Підтримка інклюзії відкриває перед малим та середнім бізнесом значні економічні перспективи, одночасно сприяючи соціальній відповідальності та підвищенню конкурентоспроможності, а саме – розширення клієнтської бази. Підтримка інклюзивних ініціатив дозволяє залучати нові категорії споживачів, серед яких:

- Особи з інвалідністю, які становлять близько 6% населення України, і мають потенціал для участі у внутрішньому туризмі.
- Літні люди, сім'ї з маленькими дітьми, люди з тимчасовими фізичними обмеженнями.

Завдяки доступності створюються умови для відвідування туристичних об'єктів не лише окремими людьми, але й їх супроводжуючими особами, що збільшує загальний попит на послуги, а саме – підвищення прибутковості:

- Збільшення тривалості перебування туристів. Люди з особливими потребами або ті, хто подорожує з сім'ями, зазвичай залишаються довше, що збільшує витрати на житло, харчування, транспорт та розваги.
- Лояльність клієнтів. Інклюзивні послуги підвищують задоволення туристів, що сприяє повторним візитам і позитивним відгукам.
- Збільшення середнього чеку. Туристи з інвалідністю та їх супутники схильні витратити більше за умови комфортного середовища, наприклад, у готелях.
- Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні сприяє створенню нових робочих місць, розширенню економічних можливостей у туристичній галузі та супутніх секторах. Це має значний позитивний вплив як на локальні громади, так і на економіку країни загалом [52].

Зокрема, готелі та заклади розміщення потребують персоналу, який спеціалізується на обслуговуванні інклюзивних клієнтів. Це включає адміністраторів, прибиральників, менеджерів з інклюзивного обслуговування та консультантів з питань доступності. Створення доступних номерів та впровадження інклюзивних стандартів обслуговування сприяє збільшенню кількості працевлаштованих у цій сфері.

Ресторани та заклади харчування також стикаються зі зростанням попиту на працівників. Це стосується кухарів, офіціантів та обслуговуючого персоналу, які повинні мати відповідну підготовку для роботи з клієнтами з особливими потребами. Залучення більшого потоку туристів, які потребують спеціальних умов, стимулює збільшення кількості робочих місць у цьому секторі.

Реабілітаційні центри, які є важливою складовою інклюзивно-реабілітаційного туризму, створюють додатковий попит на медичних працівників, фізіотерапевтів, реабілітологів, соціальних працівників та спеціалістів із психологічної підтримки. Розширення існуючих реабілітаційних закладів або відкриття нових також сприяє створенню нових робочих місць у сфері охорони здоров'я та реабілітації.

У сфері транспорту та логістики розвиток інклюзивного туризму збільшує потребу у кваліфікованих працівниках, які обслуговують адаптований транспорт. Це водії, технічні спеціалісти, диспетчери, а також оператори туристичних маршрутів, які супроводжують осіб з інвалідністю. Зростаюча кількість доступних транспортних засобів та маршрутів створює умови для додаткового працевлаштування в цьому секторі. Супутні галузі, такі як будівництво та архітектура, також відчують вплив розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму. Адаптація інфраструктури, що включає встановлення пандусів, ліфтів, тактильних доріжок і доступних туалетів, вимагає залучення робітників-будівельників, архітекторів, дизайнерів і технічних спеціалістів. Це сприяє створенню робочих місць у сфері будівництва та суміжних галузях, забезпечуючи нові можливості для працевлаштування населення.

Розвиток інклюзивного туризму в Україні створює нові можливості для малого бізнесу, який є ключовим рушієм змін завдяки здатності швидко адаптуватися до нових ринкових потреб. Попит на інклюзивні послуги стимулює бізнес пропонувати адаптовані умови проживання (номери, санвузли, простори з пандусами і тактильними вказівниками), спеціалізовані транспортні послуги (автомобілі з підйомниками, просторі салони) і програми для туристів із особливими потребами (екскурсії природними парками, історичні об'єкти з аудіогідами чи тактильними моделями).

Інклюзивний туризм позитивно впливає на місцеві громади, створюючи нові робочі місця та підтримуючи місцевих ремісників. До туристичних програм можуть входити вироби, такі як кераміка, текстиль і тактильні сувеніри, що одночасно задовольняють потреби туристів із сенсорними порушеннями й забезпечують додаткові доходи для майстрів.

Попит на доступну інфраструктуру стимулює інвестиції в благоустрій, транспортну доступність та інші об'єкти, що приваблюють туристів. Орієнтація на інклюзивність також допомагає малому бізнесу виділятися серед конкурентів, залучаючи клієнтів завдяки унікальним пропозиціям. Туристи з обмеженими можливостями часто подорожують із супроводжуючими, що додатково збільшує попит на послуги.

Крім того, інклюзивний бізнес має доступ до міжнародних грантів (наприклад, від ЄС чи USAID), що сприяє модернізації та розширенню ринків. Орієнтація на туристів із країн, які цінують доступність, відкриває нові можливості для малого бізнесу, особливо у сферах харчування, транспорту та розміщення. Такий підхід сприяє одночасно розвитку туризму, підтримці місцевих громад та інтеграції людей із обмеженими можливостями у соціальне життя. Цей інтегрований підхід сприяє створенню більш доступного та привабливого середовища для туристів із інвалідністю, водночас стимулюючи економічний розвиток регіонів. Важливість співпраці малого бізнесу з державою та громадськими організаціями.

Для максимізації економічного ефекту малий бізнес має взаємодіяти з державними структурами та громадськими організаціями:

- Участь у програмах співфінансування адаптації інфраструктури.
- Спільне просування інклюзивних туристичних маршрутів через національні та міжнародні платформи.
- Навчання персоналу за рахунок державних ініціатив або спільних освітніх проектів.

Розвиток інклюзивного туризму сприяє сталому розвитку малого бізнесу. Він стимулює економічне зростання регіонів, створює нові економічні можливості та підвищує рівень життя місцевих громад. Малі підприємства, які орієнтуються на інклюзивність, стають рушіями змін, сприяючи не лише соціальній відповідальності, а й економічному зростанню України в умовах глобалізації [53].

Реалізація потенціалу малого бізнесу у сфері інклюзивного туризму в Україні дозволить забезпечити збалансований розвиток туристичної галузі, підтримати соціальну інтеграцію та створити конкурентоспроможний туристичний продукт на міжнародному рівні.

2.3. Головні проблеми та перешкоди для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні

Інклюзивно-реабілітаційний туризм це важливий інструмент, який сприяє соціалізації громадян з обмеженими можливостями, а також впливає на якість життя. Але залучення осіб з інвалідністю, літніх людей та родин з дітьми до туристичної діяльності вимагає створення особливих умов для подорожей та відпочинку, які здатні забезпечити рівні можливості для всіх людей, не залежно від їхніх фізичних та психологічних обмежень. «Україна тільки робить свої перші кроки у розвитку та становленні інклюзивної туристичної реабілітації людей з інвалідністю, хоча для Європи вона вже стала частиною комплексного підходу в залученні до суспільного середовища осіб з інвалідністю» [54].

Доступний туризм передбачає врахування фізичних, інформаційних та соціальних аспектів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для кожного, незалежно від його індивідуальних потреб. У розвинених країнах Європи поняття інклюзивного туризму визначається набагато ширше. Це комплексний підхід, який дозволяє створити середовище, в якому людина з обмеженими можливостями буде почуватися вільно, матиме змогу спілкуватися, навчатися, працювати та повноцінно приймати участь у суспільному житті [55, с. 283].

За статистикою Організації Об'єднаних Націй, у світі близько 15% населення мають обмежені можливості, а в нашій країні їх налічується понад 3 мільйони осіб [3]. Фахівці туристичної галузі зазначають, що близько 2,5 мільйона людей із інвалідністю активно подорожують, що становить приблизно 10% від загальної кількості туристів у світі [56]. Однак в Україні інформація про цей сегмент туристичного ринку майже відсутня, незважаючи на перспективність цього напрямку. Інклюзивний туризм сприяє не лише соціальній інтеграції, але й позитивно впливає на фізичну реабілітацію та оздоровлення людей із порушеннями здоров'я.

Важливо підкреслити, що базовим законодавчим документом, який регулює загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади державної політики України у сфері туризму, є Закон України «Про туризм» [57]. У цьому нормативно-

правовому акті визначено види туризму залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, включаючи туризм для осіб з інвалідністю (стаття 4).

Одним із основних завдань державного регулювання у сфері туризму є проголошення доступності туристичних послуг та екскурсійних маршрутів для осіб з інвалідністю, що має досягатися шляхом запровадження для них пільг (стаття 6).

Однак Закон України «Про туризм» містить низку недоліків. Зокрема, у ньому відсутні чітко визначені механізми реалізації доступності туризму для осіб із інвалідністю. Крім того, у тексті закону не надано визначення терміну «інклюзивний туризм», що створює правову невизначеність і обмежує практичну реалізацію державної політики у цій сфері. Таким чином, для забезпечення прав осіб із інвалідністю на рівний доступ до туристичних послуг необхідно вдосконалити нормативно-правову базу та розробити конкретні механізми впровадження інклюзивного підходу в туризмі.

У Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зазначається, що доступність – це один з важливіших принципів, який виражається у забезпеченні рівного доступу до широкого спектра аспектів життя, а саме:

- Доступність фізичного середовища, яка включає адаптацію будівель, споруд, громадських просторів та інших елементів інфраструктури таким чином, щоб ними могли користуватися всі без винятку. Це стосується забезпечення пандусами, ліфтами, тактильними мапами, спеціальними паркувальними місцями та іншими елементами, які створюють умови для безперешкодного пересування й користування простором.

- Доступність громадського транспорту, обладнаного для потреб людей із обмеженою мобільністю. Це включає наявність низькопідлогових автобусів, спеціальних місць у транспортних засобах, адаптованих вокзалів, аеропортів та інших засобів пересування. Транспорт має забезпечувати незалежність та свободу пересування для осіб із різними формами інвалідності.

- Доступність до інформації та засобів комунікації, що охоплює адаптацію матеріалів та технологій для людей із вадами зору, слуху чи іншими порушеннями.

Наприклад, це використання шрифту Брайля, субтитрів, жестової мови, аудіогідів, а також впровадження цифрових рішень, таких як адаптивні вебсайти та додатки.

- Інклюзивність у використанні сучасних технологій передбачає забезпечення доступу до інтернет-ресурсів, програмного забезпечення, мобільних додатків та інших цифрових платформ. Це важливо як для отримання інформації, так і для участі у соціальному та економічному житті.

- Доступність також поширюється на всі інші об'єкти та послуги, які надаються населенню. Це включає заклади охорони здоров'я, освіти, культури, розваг, а також соціальні служби. Особливу увагу необхідно приділяти доступності в обох типах населених пунктів – міських і сільських, оскільки в останніх бар'єри для людей із інвалідністю зазвичай ще більш виражені [58].

Інклюзивно-реабілітаційний туризм являє собою ефективний інструмент для людей із обмеженими можливостями, що сприяє їхньому фізичному, емоційному, інтелектуальному та соціальному відновленню. Його головною метою є створення умов для повноцінної реабілітації та інтеграції в сучасне суспільство, забезпечуючи рівні можливості для активної участі у житті громади.

Цей вид туризму охоплює широкий спектр послуг, зокрема професійну орієнтацію, трудову адаптацію, фізичну реабілітацію, медичну допомогу, а також соціальну підтримку. Окрім цього, інклюзивно-реабілітаційний туризм сприяє розширенню світогляду, покращенню комунікативних навичок і зменшенню ізоляції, що є важливим для підвищення якості життя людей із різними формами інвалідності.

Завдяки такому комплексному підходу інклюзивно-реабілітаційний туризм не лише допомагає людям із обмеженими можливостями подолати фізичні та психологічні бар'єри, але й відкриває нові перспективи для їхнього особистісного й професійного розвитку.

Ринок інклюзивного туризму в Україні, як і в багатьох інших країнах, залишається поки що малорозвиненим і важко назвати його масовим навіть на міжнародному рівні. Однією з ключових причин цього є обмежений попит, що зумовлений низкою чинників. По-перше, страх і неминучий дискомфорт, які виникають через обмежені можливості пересування, когнітивні труднощі, а також

порушення зору чи слуху, залишаються суттєвими бар'єрами для багатьох людей із інвалідністю. Такі побоювання часто пов'язані з недостатньо адаптованою інфраструктурою, відсутністю інформаційної підтримки та невідповідністю персоналу туристичних закладів.

Ситуація ускладнюється тим, що в Україні інклюзивний туризм перебуває на початкових етапах розвитку, що зумовлює відсутність системного підходу на рівні державної політики, недостатнє фінансування, а також низький рівень обізнаності серед населення. Для більшості туристичних операторів і компаній це залишається нішевим напрямком, який потребує значних інвестицій, але не гарантує швидкого прибутку. До цього додається загальний низький рівень економічної активності серед людей із обмеженими можливостями, що обмежує їх фінансові можливості для участі в подорожах.

Ще одним фактором, який стримує розвиток інклюзивного туризму, є недостатня популяризація прикладів успішних практик. Відсутність позитивних кейсів, які могли б продемонструвати переваги такого підходу для бізнесу, регіонального розвитку та суспільства загалом, створює перешкоди для залучення інвесторів і партнерів.

Однією з ключових проблем, що стримує розвиток інклюзивного туризму, є недостатнє розуміння його значущості та переваг. Ця проблема охоплює декілька аспектів, включаючи низький рівень обізнаності серед представників влади, працівників туристичної галузі, сфери гостинності та широкої громадськості. Відсутність усвідомлення важливості створення доступного середовища для всіх категорій туристів ускладнює підтримку амбітних ініціатив і впровадження цих ідей у довгострокові стратегії розвитку туристичної галузі.

Ситуація додатково ускладнюється через різне сприйняття прав людей із інвалідністю як самими представниками цієї групи, так і суспільством загалом. За даними досліджень, більше половини людей із обмеженими можливостями вважають, що їхні права відрізняються від прав людей без інвалідності. Зокрема, 35,7% респондентів зазначають, що мають менше прав порівняно з іншими, тоді як 18,2% вважають, що їхні права розширені чи особливі. Водночас 40% людей із

інвалідністю переконані, що їхні права нічим не відрізняються від прав інших членів суспільства [59].

Це свідчить про те, що майже половина осіб із інвалідністю відчують нерівність у правах, тоді як кількість тих, хто вважає свої права рівними, дещо менша, з різницею близько 10%. Така різниця у сприйнятті відображає загальну проблему нерівного ставлення, яка перешкоджає соціальній інтеграції та створенню умов для розвитку інклюзивного туризму. Відсутність чіткої державної політики, спрямованої на подолання цих бар'єрів, лише погіршує ситуацію та сприяє збереженню стереотипів щодо людей із інвалідністю.

Ще однією суттєвою перешкодою для розвитку доступного туризму в Україні є низький рівень інфраструктурної готовності та брак ресурсів для підтримки інклюзивних туристичних ініціатив. Недоліки в цій сфері проявляються у кількох ключових аспектах, що гальмують повноцінну інтеграцію принципів інклюзії в туристичну галузь, візуально відображено на рис.2.3.

По-перше, відсутність доступу до фінансових ресурсів є однією з головних проблем. Багато підприємців і організацій, які прагнуть впроваджувати інклюзивні рішення, не мають можливості отримувати кредити, гранти чи інші форми фінансової підтримки, необхідні для модернізації об'єктів, адаптації інфраструктури або запуску нових послуг. Це стосується не лише малого бізнесу, але й регіональних ініціатив, які часто залишаються поза увагою державних програм.

По-друге, відчувається брак технічної експертизи та знань у сфері створення доступного середовища. Архітектори, інженери, дизайнери та інші фахівці, які займаються плануванням і будівництвом туристичних об'єктів, часто не володіють достатньою інформацією про інклюзивні стандарти. Це призводить до побудови об'єктів, які формально вважаються доступними, але фактично не відповідають потребам людей із різними формами інвалідності.

По-третє, недостатній рівень підготовки персоналу у сфері гостинності є ще одним викликом. Більшість працівників туристичної галузі не проходять спеціалізованих навчальних програм, які допомогли б їм краще розуміти потреби туристів із обмеженими можливостями та ефективно взаємодіяти з ними. Це створює

бар'єри не лише фізичного, але й соціального характеру, що негативно впливає на якість обслуговування [60].

Рис. 2.3 Недоліки в сфері туризму для осіб з інвалідністю

Джерело: складено автором на основі на основі [60].

Крім того, ринок туристичних продуктів і послуг в Україні досі не пропонує достатньої кількості доступних і безбар'єрних варіантів. Відсутність спеціалізованих турів, транспорту, адаптованих готелів та інфраструктурних об'єктів обмежує

можливості людей із інвалідністю брати участь у туристичних подорожах. Це стосується як внутрішнього туризму, так і виїзду за кордон.

У підсумку, такі недоліки значно ускладнюють реалізацію потенціалу інклюзивного туризму. Для подолання цих бар'єрів необхідно залучати державні, приватні та громадські ресурси, спрямовані на фінансування інфраструктурних змін, розробку освітніх програм, а також популяризацію інклюзивного туризму серед населення. Інтеграція цих підходів у національні та регіональні стратегії розвитку може стати потужним каталізатором змін, спрямованих на створення доступного середовища для всіх категорій туристів.

Нормативний документ, на який варто посилатися під час оцінки відповідності державним стандартам рівня інклюзивності інфраструктури, – Державні будівельні норми, а саме – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд». Згідно з даним стандартом: «Інклюзивність будівель і споруд – комплекс архітектурно-планувальних, інженерно-технічних, ергономічних, конструкційних і організаційних заходів для забезпечення доступності будівель і споруд, у яких кожна особа, незалежно від віку, статі, інвалідності, функціональних порушень, рівня комунікативних можливостей або обставин, може відчувати себе безпечно і комфортно без сторонньої допомоги і в міру своїх можливостей» [61].

Політична та економічна нестабільність, яка вплинула на Україну в останні роки, створила додаткові виклики для розвитку інклюзивного туризму. Ці обставини ускладнили не лише формування та реалізацію безбар'єрної і доступної туристичної політики, але й загальмували розвиток інфраструктури, необхідної для забезпечення рівних можливостей у туристичній сфері.

Військові конфлікти, економічні труднощі та зменшення інвестицій у туристичний сектор призвели до того, що фінансування інклюзивних проєктів стало значно обмеженим. Багато регіонів країни, які мають великий туристичний потенціал, перенаправили ресурси на вирішення нагальних соціальних і гуманітарних проблем, відкладаючи питання доступності на другий план.

Крім того, нестабільність вплинула на формування довгострокових стратегій у галузі туризму. В умовах обмеженого бюджету державні органи часто орієнтуються

на вирішення базових потреб, нехтуючи системним підходом до розвитку інклюзивного туризму. Через це такі питання, як адаптація інфраструктури, навчання персоналу та створення доступного середовища, залишаються нерозв'язаними.

Економічні труднощі також негативно позначилися на бізнесі. Для багатьох малих і середніх підприємств, які працюють у сфері гостинності, створення інклюзивного середовища є надто витратним. Відсутність фінансової підтримки або податкових стимулів з боку держави ще більше посилює ці труднощі, змушуючи бізнес орієнтуватися на мінімальні стандарти обслуговування.

Окрім цього, політична нестабільність обмежила можливості міжнародної співпраці та обміну досвідом із розвиненими країнами, де інклюзивний туризм є більш поширеним. Це обмежує доступ до передових технологій, експертизи та найкращих практик, які могли б бути інтегровані в українську реальність [62, с.183].

Для того щоб чітко оцінити перспективи розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні, доцільно застосувати інструмент стратегічного аналізу – SWOT. Він допоможе глибше проаналізувати переваги, недоліки, потенціал і ризики, що дозволить створити ефективну дорожню карту для розвитку цього напрямку. У Таблиці 3.1 висвітлено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози розвитку інклюзивного туризму на території України.

Таблиця 2.4

УМОВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
- Сприятливі кліматичні умови - Наявність природних ресурсів - Велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини - Великий потенціал транспортної системи - Можливості для розвитку всіх видів туризму - Доброзичливе населення	- Непристосованість інфраструктури - Відсутність кваліфікованих туристичних операторів - Брак кваліфікованих кадрів - Недостатня кількість спеціально облаштованих транспортних засобів - Відсутність єдиної інформаційної бази - Недостатня кількість облаштованих готельних номерів - Брак відповідної підтримки з боку держави - Недостатнє державне фінансування туристичної галузі - Недосконалість нормативно правової бази
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
- Покращення рівня обслуговування - Розробка пільгових програм по залученню туристів з особливими потребами - Удосконалення державної політики - Інвестиційні механізми розвитку туристичної політики - Покращення репутації країни - Збільшення туристичних потоків	- Політична та економічна нестабільність - Монополізація ринків та відсутність конкуренції - Висока вартість туристичних послуг - Загроза епідемії

Джерело: складено автором основі[62, с.183].

На основі цього SWOT-аналізу ми можемо зробити висновки, що Україна має значний потенціал для розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму завдяки природним, культурним та соціальним перевагам. Але існують певні недоліки, які потребують вирішення, адже непристосованість інфраструктури, брак персоналу в закладах медичного обслуговування, готельного господарства, сфери послуг та відсутність належного фінансового забезпечення з боку держави ускладнює та гальмує розвиток. До цих факторів також додаються загрози, такі як: політична та економічна ситуація, загроза епідемій та висока вартість туристичних послуг. Це значно ускладнює створення доступного та якісного туристичного середовища для осіб з інклюзією. Подолання цих викликів потребує комплексного підходу, що відображено в можливостях. Вони включають стабілізацію економіки та удосконалення державної політики, впровадження пільгових програм і розвиток інфраструктури, а також покращення рівня обслуговування через впровадження стандартів доступності та навчання персоналу.

Таким чином, використання сильних сторін та можливостей у поєднанні зі стратегічними заходами для подолання слабких сторін і загроз дозволить Україні стати конкурентоспроможною країною на ринку інклюзивно-реабілітаційного туризму.

Так, з метою створення безбар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями в Україні ухвалено Національну Стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

Висновки до розділу 2

Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму є важливим напрямом післявоєнного відновлення України. Його реалізація сприятиме не лише покращенню соціального середовища, але й створенню економічних можливостей для регіонів, інтеграції осіб із обмеженими можливостями та підвищенню міжнародної конкурентоспроможності туристичної галузі України. Одним із ключових аспектів є унікальність рекреаційних ресурсів України, які здатні забезпечити умови для

комплексної реабілітації туристів із різними потребами. Наявність природних, культурних і історичних ресурсів створює можливості для залучення як внутрішніх, так і іноземних туристів. Проте реалізація цього потенціалу потребує значних інвестицій у створення доступної інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам.

Важливим напрямком для розвитку є впровадження реабілітаційного туризму як частини туристичної галузі. Він відрізняється від санаторно-курортного туризму більш тривалою реабілітацією, використанням сучасного медичного обладнання та інноваційних методів, що особливо актуально для людей, які потребують відновлення після фізичних чи психологічних травм. Інклюзивний туризм є вагомим економічним інструментом. За даними міжнародних досліджень, туристи з інвалідністю та їхні родини готові витратити значні кошти на подорожі за умови забезпечення відповідної доступності. Це створює додаткові стимули для інвестицій у адаптацію інфраструктури, які, у свою чергу, сприяють економічному зростанню регіонів.

Разом із тим існують суттєві перешкоди для розвитку інклюзивного туризму в Україні. Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму стримується через недостатнє державне фінансування, низький рівень обізнаності архітекторів щодо проєктування доступного громадського простору, а також слабку підготовку персоналу туристичної сфери, який не завжди здатен ефективно та коректно взаємодіяти з туристами з інклюзивними потребами. Крім того, правова невизначеність у сфері санаторно-курортного господарства, спричинена розподілом повноважень між різними відомствами, призводить до конфліктів щодо використання ресурсів, затвердження реабілітаційних програм та інших аспектів функціонування галузі. Усунення цих перешкод здатне прискорити процес створення доступного середовища та покращити привабливість України на ринку туристичних послуг.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні у повоєнний період

У світі активно обговорюються питання рівності прав на працю, відпочинок і забезпечення доступності до інфраструктурних об'єктів, включно з туристичними. Зростання кількості людей із інвалідністю в Україні, особливо тих, хто зазнав травматичних ампутацій кінцівок, пошкоджень хребта чи інших порушень опорно-рухового апарату, стало одним із сучасних викликів. У контексті війни ці люди стикаються з додатковими ризиками та труднощами. Зокрема, вони можуть відчувати значні проблеми з доступом до базових ресурсів і послуг, таких як пошук житла, харчування, отримання якісної медичної допомоги. Окрім цього, часто виникають випадки дискримінації, стигматизації, загроз життю та здоров'ю, жорстокого поводження, що негативно впливає як на фізичний, так і на психічний стан цих осіб.

Формування доступного середовища для людей із інвалідністю є надзвичайно важливим завданням, яке сприяє реалізації їхніх прав і свобод, забезпечує можливість повноцінної участі у соціальному житті. У цьому контексті інклюзивний туризм стає важливим засобом реабілітації, що відкриває можливості для фізичного відновлення, соціалізації, зняття психологічних бар'єрів та отримання позитивних емоцій.

Інклюзивний туризм націлений на створення умов, які забезпечують доступність у всіх аспектах – мобільному, візуальному, слуховому та когнітивному. Його особливість полягає у тісній співпраці між різними учасниками туристичної сфери, що працюють над адаптацією туристичних об'єктів, сервісів та послуг до потреб людей із різними типами інвалідності. Це не лише допомагає людям із обмеженими можливостями долати виклики, але й сприяє їхній інтеграції у суспільство, забезпечуючи гідний рівень життя [63].

Сьогодні, навіть під час війни, туристична індустрія продовжує функціонувати, попри врахування певних умов та обмежень (наявність укриття при повітряній

тривозі, заборона перебування біля режимних об'єктів й військових частин, закриті аеропорти, обмежений виїзд за кордон чоловіків і жінок-держслужбовців тощо). Значною часткою подорожуючих є туристи з інвалідністю, вадами зору або слуху, інші маломобільні групи населення.

Позитивний вплив туризму для людей з інвалідністю визначається комплексом фізичних, психологічних і соціальних аспектів, що сприяють покращенню якості життя, реабілітації та інтеграції в суспільство.

По-перше, участь у туристичних подорожах позитивно впливає на підтримання фізичного і психологічного здоров'я. Різного роду активності, які є невід'ємною частиною відпочинку, сприяють покращенню фізичної форми, підвищенню витривалості організму та стимуляції обмінних процесів. Участь у туристичних подорожах не лише сприяє підтриманню фізичного здоров'я, але й допомагає формувати нові корисні звички, наприклад, щоденні прогулянки або помірні фізичні вправи. Активності на свіжому повітрі, такі як піші екскурсії, плавання чи інші види відпочинку, також покращують роботу серцево-судинної системи. Щодо психологічного стану, подорожі дозволяють відволіктися від буденних проблем, насолодитися природою чи культурною спадщиною, що підвищує рівень задоволення життям і загальне відчуття щастя.

По-друге, туризм створює унікальні можливості для спілкування з різними людьми, участі в групових заходах чи екскурсіях, які заохочують до взаємодії. Для людей із інвалідністю це може бути цінним інструментом для подолання внутрішніх бар'єрів, таких як сором'язливість або страх осуду. Також подорожі часто відкривають нові перспективи: участь у багатонаціональних турах чи фестивалях допомагає розвивати толерантність, розуміння культурного різноманіття та відчуття причетності до глобальної спільноти.

По-третє, туристичні подорожі сприяють відновленню внутрішніх ресурсів організму завдяки зміні оточення, отриманню нових вражень і знань. Позитивний вплив подорожей зумовлений ефектом «перезавантаження», коли зміна обстановки та знайомство з новими культурами чи ландшафтами активізують когнітивні процеси, стимулюють творчість і покращують загальний психологічний стан. Крім того,

отримання нових знань і вражень активізує нейропластичність мозку, стимулює пам'ять і збагачує внутрішній світ людини. Такий ефект «перезавантаження» особливо важливий для подолання вигорання або депресивного стану, допомагаючи зосередитися на позитивних аспектах життя та знайти нові джерела натхнення [64].

Таким чином, туристичні подорожі стають важливим інструментом фізичного, соціального та психологічного розвитку, який одночасно розширює горизонти та сприяє покращенню якості життя, що демонструється на рис. 3.1.

Рис. 3.1 Позитивний вплив туризму на людей з інвалідністю

Джерело: складено автором на основі [64].

Крім того, туризм відкриває перед людьми з інвалідністю можливості для самореалізації. Участь у подорожах допомагає їм долати психологічні бар'єри, розширювати кругозір, відчувати себе частиною глобальної спільноти. Це сприяє формуванню більш позитивного ставлення до свого життя та мотивації для досягнення нових цілей.

Одним із найбільш пріоритетних стійких видових туристичних напрямків є лікувально-оздоровчий туризм. На територіях оздоровчого призначення раціонально використовуються природні лікувальні ресурси. Для лікування та оздоровлення осіб з інвалідністю широко застосовуються різні лікувальні природні ресурси: лікувальні грязі, мінеральні води різного хімічного складу для внутрішнього і зовнішнього використання, бішофіт, озокерит, глини, повітряні й сонячні ванни, преформовані фізичні чинники. Санаторно-курортна база України представлена відомими у світі курортами Трускавця, Моршину, Миргороду, Хмільника, Закарпаття, Одеси та іншими. Також будуються новітні заклади. Тут сучасна лікувальна і діагностична бази, створені комфортні умови для проживання та необхідне харчування. У багатьох санаторіях є спортивні майданчики, сауни, басейни, пляжі, косметологічні кабінети, спортивні зали з тренажерами, використовуються Wellness програми, SPA-процедури, великий спектр екскурсійного обслуговування [65, с. 6]. Лікувально-оздоровча мета досягається завдяки заходам реабілітаційного, рекреаційного та зеленого туризму.

Післявоєнна Україна потребуватиме відновлення не лише інфраструктури, а й соціальних та психологічних аспектів життя населення. Інклюзивно-реабілітаційний туризм може стати потужним інструментом для підтримки людей з обмеженими можливостями, ветеранів війни, переселенців та інших постраждалих груп.

Повоєнне відновлення України вимагає комплексного відновлення всіх галузей економіки, які зазнали негативного впливу внаслідок повномасштабної російської агресії. Туристична сфера, як складна й багатогранна галузь, відіграє важливу роль у цьому процесі завдяки своєму соціально-економічному значенню та впливу на загальний економічний розвиток країни. У цьому контексті розвиток інклюзивного туризму набуває особливої актуальності, оскільки він відповідає

сучасним суспільним викликам і є ключовим напрямом для побудови майбутньої моделі туризму в Україні.

Інклюзивний туризм передбачає не лише економічне зростання, але й вагомий соціальний ефект, адже його мета – забезпечення рівних можливостей для всіх громадян у різних сферах життя. Такий підхід сприяє підвищенню рівня життя населення, що є пріоритетним завданням для післявоєнного відновлення держави. Важливо зазначити, що кінцевою метою інклюзивного розвитку є не лише економічний прогрес, але й створення умов для підвищення добробуту всіх громадян.

Одним із головних принципів післявоєнної відбудови України має стати формування безбар'єрного середовища, яке стане основою для розвитку інклюзивного туризму. Така стратегія дозволить не лише підтримати соціальну інтеграцію вразливих груп населення, але й забезпечити стійкий економічний розвиток країни в умовах нової реальності. Концептуальними засадами розвитку інклюзивного туризму в Україні у контексті створення безбар'єрного простору відповідно до положень Розпорядження КМУ від 25 квітня 2023 року No 372-р, яким затверджено план заходів на 2023-2024 рр. з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [66] повинні бути:

1. Систематизація інформації про фізичну доступність об'єктів туристичної інфраструктури. Одним із важливих завдань розвитку доступного туризму є забезпечення системного підходу до збору, аналізу та оприлюднення даних про стан фізичної доступності туристичних об'єктів. Для цього необхідно:

- розробити методичні рекомендації, які містять чіткі інструкції щодо забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури;
- встановити критерії моніторингу фізичної доступності, що дозволять оцінювати рівень адаптації туристичних об'єктів до потреб осіб із обмеженими можливостями;
- організувати регулярний збір, систематизацію та аналіз інформації про стан доступності об'єктів туристичної інфраструктури;
- створити умови для відкритого доступу до зібраної інформації, зокрема через публікацію звітів або даних на відповідних інформаційних ресурсах.

2. Впровадження вимог щодо фізичної доступності об'єктів туристичної інфраструктури. Для удосконалення фізичної доступності туристичних об'єктів необхідно запровадити нові вимоги та критерії, які відповідають сучасним стандартам. Це включає:

- розробку єдиної системи класифікації об'єктів туристичної інфраструктури, яка враховуватиме аспекти фізичної доступності;
- вдосконалення чинних умов ліцензування туристичної діяльності з урахуванням вимог доступності відповідно до національних та міжнародних стандартів;
- затвердження постанови Кабінету Міністрів України, яка визначатиме нові стандарти класифікації підприємств туристичної інфраструктури та регламентуватиме умови ліцензування діяльності туристичних агентств, власників готелів, курортних закладів та інших суб'єктів туристичної діяльності.

3. Забезпечення фізичної доступності туристичних об'єктів на магістралях. Одним із ключових завдань у створенні доступного туристичного середовища є забезпечення фізичної доступності об'єктів туристичної інфраструктури, розташованих на автомобільних магістралях. Для цього необхідно:

- розробити комплексну програму, яка передбачає адаптацію туристичних об'єктів на магістралях до потреб осіб з інвалідністю та інших груп населення з низьким рівнем мобільності;
- здійснювати регулярний моніторинг виконання цієї програми, щоб забезпечити безперешкодний доступ до приміщень і територій, що належать до туристичної інфраструктури.

4. Підвищення обізнаності суб'єктів туристичної інфраструктури про важливість доступності. Для стимулювання створення безбар'єрного середовища важливо проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед представників і власників туристичних об'єктів. Це включає:

- організацію тренінгів, семінарів, конференцій та курсів, як у форматі онлайн, так і офлайн, спільно з представниками туристичної інфраструктури та відповідними державними органами;

- популяризацію сучасних тенденцій у створенні доступного середовища через інформаційні кампанії у засобах масової інформації та інтернет-ресурсах;
- проведення просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення рівня усвідомлення важливості доступності для осіб із низьким рівнем мобільності.

5. Забезпечення доступу до інформації в туристичній інфраструктурі. Інформаційна доступність є невід'ємною частиною створення інклюзивного середовища. Для її реалізації пропонується:

- розробити нову систему акредитації для туристичних агентств та об'єктів туристичної інфраструктури з урахуванням вимог щодо подання інформації у доступних форматах (шрифт Брайля, великий шрифт, аудіодескрипція, жестова мова, субтитри, формати для програм читання з екрана тощо);
- створити методичні рекомендації для туристичних підприємств щодо впровадження інформаційної доступності як у фізичних приміщеннях, так і в онлайн-ресурсах;
- визначити перелік кваліфікаційних вимог до спеціалістів із супроводу туризму, які зможуть забезпечувати жестовий переклад, субтитрування та адаптацію інформації під час надання туристичних послуг;
- розробити рекомендації для бізнесу щодо забезпечення доступності інформації для осіб із порушеннями зору, слуху чи іншими особливими потребами.

Усі зазначені кроки спрямовані на формування безбар'єрного середовища, яке є необхідною умовою для забезпечення рівного доступу до туристичних послуг в Україні.

Для досягнення вище зазначених кроків слід звернутись до Розпорядження Кабінету міністрів України: Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р. [67]. Цей документ є ключовим кроком у формуванні інклюзивного суспільства в Україні. Його значення проявляється через чітко окреслену мету, очікувані результати та стратегічний підхід до впровадження принципів безбар'єрності у всіх сферах державної політики.

Головна мета стратегії – інтеграція безбар'єрності до всіх сфер державного управління. Вона охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, соціальну, економічну та освітню сфери, що забезпечує системний підхід до розв'язання проблем доступності.

У документі акцентовано увагу на забезпеченні рівного доступу до всіх ресурсів і послуг, включаючи освіту, зайнятість, культуру, фізичну активність, державні та соціальні послуги.

Відповідальність держави за розвиток доступного інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму визначається тією роллю, яку вона відіграє в процесі залучення коштів у виробництво сприятливого для осіб з обмеженими можливостями середовища, що має важливе значення як самої країни, так державних і регіональних структур. Основними важелями такого впливу є:

- забезпечення контролю за процесом розвитку діяльності у туристській сфері, який має бути орієнтований на концепцію планомірного розвитку, що базується на визначенні національних пріоритетів;

- формування відповідної інфраструктури, що відноситься до компетенцій органів влади і є основою для будь-якої соціально-економічної діяльності, у тому числі у сфері інклюзивного туризму;

- втручання у необхідних випадках держави насамперед із метою реалізації капіталомістких проектів, розміри яких часто перевищують можливості зацікавлених осіб у підприємницькому секторі (це є особливо актуальним щодо розвитку та створення необхідної інфраструктури для соціально значимих видів туризму);

- державна підтримка доступного туризму, що безпосередньо впливає на обґрунтування рішень щодо обсягу інвестицій (галузеві проекти та програми розвитку, що розробляються за підтримки держави, є найбільш інвестиційно привабливими) [68].

На рисунку 3.2. представлено удосконалену функціональну модель інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні в повоєнний період.

Рис. 3.2 Удосконалена модель інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні в повоєнний період.

Джерело: Складено автором на основі [67].

Таким чином, інклюзивний реабілітаційний туризм стане важливим інструментом відновлення фізичного та психологічного здоров'я громадян і допоможе об'єднати суспільство після важких випробувань. Інклюзивний туризм створює можливості для людей з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих категорій суспільства відчувати себе повноцінними учасниками життя. Це сприятиме їхній інтеграції в соціум, зниженню рівня ізолюваності та формуванню нових соціальних зв'язків. Крім того, такий туризм може змінити ставлення суспільства до інклюзивності, популяризуючи принципи рівності та толерантності. Участь у туристичних програмах, спеціально адаптованих для людей з фізичними потребами, сприяє відновленню здоров'я. Прогулянки на природі, екскурсії, адаптовані види спорту (наприклад, каякінг або велопогулянки для людей з інвалідністю) допомагають зміцнити м'язи, покращити загальну фізичну форму та психоемоційний стан. Позитивний вплив природи та активного способу життя стимулює зменшення стресу й покращення психічного здоров'я.

3.2. Обґрунтування актуальності та ефективності розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму у повоєнний період

Одеса це велике курортне місце, яке приваблює великі туристичні потоки, завдяки культурним та природним ресурсам, а також інфраструктурі яка активно розвивається. Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму в Одесі має великий потенціал. Створення доступного середовища може значно підвищити туристичну привабливість Одеси для людей з інвалідністю, літніх людей та інших груп, які потребують особливих умов. Впровадження інклюзивного туризму включає створення безбар'єрної інфраструктури, таких як пандуси, ліфти, доступні санітарні кімнати та розширення можливостей громадського транспорту для осіб з обмеженими можливостями.

Транспортна доступність це перше на що звертають увагу туристи плануючи свою подорож. Для багатьох мандрівників саме вокзал стає першим враженням про

місто, тому рівень його доступності безпосередньо впливає на привабливість Одеси як туристичного центру. У цьому контексті адаптація інфраструктури вокзалу для людей із обмеженими можливостями є не лише соціально значущим кроком, але й важливим елементом стратегії розвитку міста. Доступний вокзал стане важливим аргументом для вибору міста туристами з обмеженими можливостями, а також їхніми сім'ями чи групами підтримки. Світова практика свідчить, що туристи з особливими потребами часто планують подорожі в місця, де інфраструктура відповідає їхнім вимогам.

Крім того, модернізація вокзалу позитивно вплине на сприйняття міста міжнародними туристами, які очікують високих стандартів обслуговування. Це може стимулювати додаткові потоки туристів і створити нові можливості для економічного розвитку Одеси. Розвиток інклюзивної інфраструктури Одеського вокзалу дозволить конкурувати з іншими великими містами України, такими як Львів чи Київ, які вже активно впроваджують інновації у сфері доступності.

Згідно інформації, яку транслює АТ «Укрзалізниця» станом на 01.07.2024 рік Одеський залізничний вокзал вже зазнав змін. Таким чином на території вокзалу є:

- 52 пристосованих місця для відпочинку у залах загального користування;
- 3 пристосованих залу очікування;
- 2 квиткові каси, які пристосовані для обслуговування осіб на кріслі колісному;
- 11 кнопок (пристроїв) для виклику персоналу (Груп допомоги);
- 2 пристосовані туалетні кабінки;
- 2 пристосовані кімнати гігієни, які знаходяться у кімнатах відпочинку загального користування та у спеціалізованих залах очікування;
- 1 пристосована камера схову;
- 3 підіймальні платформи для посадки та висадки пасажирів (Додаток А);
- 8 крісел колісних, які використовуються на вокзалі;
- 3 пандуси;
- 2 засоби навігації;
- 30 засобів орієнтування;

- 20 засобів орієнтування (тактильні покажчики шрифтом Брайля) (Додаток Б);
- Наявні жовті попереджувальні лінії та тактильні плитки на платформах;
- 5 розширених входних отвори;
- 3 місця паркування автомобілів для осіб з інвалідністю, які розташовані на Привокзальній площі [69].

Адаптація Одеського залізничного вокзалу до потреб різних категорій пасажирів підкреслює прогресивність та відповідальність міста. Впровадження цих змін здатне сформувати стійку асоціацію Одеси, як міста що дбає про комфорт усіх своїх гостей , незалежно від їхніх фізичних можливостей. Також модернізація Одеського вокзалу це гарний приклад для адаптації інших об'єктів міської інфраструктури.

Процес впровадження доступної інфраструктури в Одеському вокзалі до потреб осіб з інклюзією має важливий мультиплікативний ефект на туристичну галузь. Вона сприяє зростанню туристичного потоку, покращує імідж міста на національному та міжнародному рівнях, а також стимулює розвиток інклюзивного туризму. Інвестиції в доступну інфраструктуру є стратегічно важливими для розширення туристичних можливостей Одеси та підвищення її конкурентоспроможності на туристичному ринку.

Також на залізничному вокзалі Одеси за ініціативи фонду ЮНІСЕФ відкрили дитячу точку «Спільно» (додаток В). Відкриття нової дитячої точки «Спільно» на вокзалі в Одесі є важливим кроком у напрямку підтримки дітей та їхніх сімей в умовах кризи, спричиненої війною. Ця ініціатива демонструє зусилля, спрямовані на створення безпечного та сприятливого середовища для дітей і батьків, які опинилися у складних обставинах.

Війна та її наслідки серйозно вплинули на психічне здоров'я дітей. Створення простору, де діти можуть грати, розвиватися та отримувати психосоціальну підтримку, сприяє зниженню тривоги, стресу та допомагає відновити їхню емоційну рівновагу. Це сприяє їхньому психологічному благополуччю та формує відчуття стабільності й безпеки. Простори адаптовані для людей з інвалідністю, що гарантує доступність усіх послуг для широкого кола відвідувачів, включаючи дітей із

особливими потребами. Це є важливим прикладом інтеграції принципів інклюзії у практичну діяльність, спрямовану на створення рівних умов для всіх.

Співпраця «Укрзалізниці» з ЮНІСЕФ демонструє ефективну синергію між державними та міжнародними структурами. Це сприяє довірі громадян до таких ініціатив та залученню додаткових ресурсів для їх розвитку. Створення комфортного простору для дітей і сімей на вокзалі стимулює подорожі родин із дітьми, включаючи туристів із інших регіонів і країн [70].

Окрім соціального та іміджевого впливу, адаптація вокзалу матиме суттєвий економічний ефект.

1. Зростання туристичних потоків: Покращена доступність сприятиме збільшенню кількості туристів, які подорожують до Одеси. За оцінками, кожен новий турист приносить додаткові кошти у вигляді витрат на проживання, харчування, транспорт, екскурсії та інші послуги.

2. Подовження тривалості перебування: Зручний вокзал підвищить комфорт подорожей, що спонукатиме туристів залишатися в Одесі на триваліший період, збільшуючи їхні витрати.

3. Розвиток місцевого бізнесу: Зростання кількості відвідувачів позитивно вплине на готелі, ресторани, кав'ярні, сувенірні магазини, екскурсійні компанії та інші суб'єкти туристичного ринку.

Інші транспортні вузли, туристичні об'єкти (музеї, парки, пляжі) та заклади громадського харчування зможуть використати досвід адаптації вокзалу як приклад успішної інтеграції інклюзивності у міське середовище. Це створить ефект доміно, коли кожен новий об'єкт, що адаптується, стимулюватиме розвиток інфраструктури навколо себе.

Більш того, доступність транспорту та вокзалу стимулює розвиток нових бізнес-моделей, орієнтованих на інклюзивний туризм, таких як спеціалізовані тури, прокат адаптованого обладнання та інше.

Була проведена велика робота для того, щоб адаптувати залізничний вокзал для того щоб відповідати нормам потреби, але слід вдосконалювати інфраструктуру. Слід зазначити, що оснащеність вокзалу тактильними покажчиками шрифтом Брайля не

задовільна. Також необхідно обладнати вбиральні на залізничному вокзалі спеціальними столиками для сповивання, що забезпечить комфортні умови для сімей із маленькими дітьми.

Для того, щоб покращити рівень інклюзивності Одеського залізничного вокзалу та залучати до користування послугами Укрзалізниці осіб з інвалідністю можна впровадити наступні маркетингові заходи (Табл. 3.1):

Провести інформаційну кампанію, яка наголосить, що Одеський залізничний вокзал адаптований до потреб осіб з інвалідністю. Для цього пропонуємо використовувати соціальні мережі, місцеві ЗМІ та партнерські ресурси. Слід звернути увагу на наявність пандусів, які встановлені під правильним кутом нахилу, доступні санітарні зони та наявність кваліфікованого персоналу.

Для підвищення впізнаваності слід створити відеокліпи, які показують інклюзивність Одеського вокзалу, що сприяє комфортному пересуванню людей на візках, доступність інфраструктури для маломобільних пасажирів, допомогу персоналу тощо. Ці відео слід розміщувати та офіційному сайті «Укрзалізниці» на окремому розділі присвяченому послугам для осіб з інвалідністю, з інтерактивними картами вокзалу, інструкціями щодо виклику допомоги та описом зручностей. Також для офіційного сайту можна розробити 3D-мапу вокзалу, що дозволить людям заздалегідь побачити доступну інфраструктуру та зони обслуговування.

До маркетингових заходів можна віднести розробку акцій та програм лояльності. Запровадити знижки або спеціальні акції для осіб з інвалідністю та їх супровідників, зокрема для подорожей у пільгові періоди (наприклад, під час свят чи літнього сезону). Запропонувати бонусні програми для регулярних пасажирів з інвалідністю: накопичення балів для отримання додаткових послуг (наприклад, безкоштовний супровід, чай чи кава в зоні очікування).

Активна взаємодія з громадськими об'єднаннями, які займаються захистом прав осіб з інвалідністю, дозволить спільно працювати над удосконаленням доступності інфраструктури вокзалу. Така співпраця включає консультації з питань облаштування безбар'єрного середовища, організацію інформаційних кампаній, а

також підтримку програм, спрямованих на покращення умов для маломобільних груп населення.

Але слід зазначити, що впровадження маркетингових заходів, які спрямовані на покращення інклюзивності Одеського залізничного можливі лише після завершення бойових дій на території України. Адже залізничний вокзал є стратегічним об'єктом критичної інфраструктури.

У партнерстві з туроператорами та закладами оздоровлення, такими як санаторії, можна реалізовувати програми, які підкреслюють Одесу як сучасний і доступний туристичний центр для всіх категорій відвідувачів. Вокзал відіграє ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи комфортний сервіс для маломобільних туристів, зокрема спеціально облаштовані зони та доступні транспортні рішення. Такі ініціативи сприяють розвитку інклюзивного туризму в регіоні та покращують репутацію вокзалу як прогресивного і соціально відповідального об'єкта інфраструктури.

Також пропонуємо розробити інтерактивні табло, які будуть встановлені на вокзалі. Ці табло можна обладнати системою голосу, яка полегшить використання для осіб з вадами зору. Також на вокзалі слід організувати інформаційний центр, де відвідувачі, зокрема маломобільні особи, зможуть отримати консультації щодо доступних послуг та реалізовувати соціальні ініціативи, спрямовані на привернення уваги до значення безбар'єрного середовища та популяризацію інклюзивності у діяльності вокзалу.

Таблиця 3.1

МАРКЕТИНГОВІ ЗАХОДИ
для покращення рівня інклюзивності
Одеського залізничного вокзалу

Назва	Комплекс заходів
Інформаційна компанія	Наголосити, що Одеський залізничний вокзал адаптований до потреб осіб з інвалідністю. Для цього пропонуємо використовувати соціальні мережі, місцеві ЗМІ та партнерські ресурси. Слід звернути увагу на наявність пандусів, які встановлені під правильним кутом нахилу, доступні санітарні зони та наявність кваліфікованого персоналу.
Підвищення пізнаваності	Створення відеосюжетів, які показують інклюзивність Одеського вокзалу, що сприяє комфортному пересуванню людей на візках, доступність інфраструктури для маломобільних пасажирів, допомогу персоналу тощо. Ці відео слід розміщувати та офіційному сайті «Укрзалізниці» на окремому розділі присвяченому послугам для осіб з інвалідністю, з інтерактивними картами вокзалу, інструкціями щодо виклику допомоги та описом зручностей. Також для офіційного сайту можна розробити 3D-мапу вокзалу, що дозволить людям заздалегідь побачити доступну інфраструктуру та зони обслуговування.
Розробка акцій та програм лояльності	Запровадити знижки або спеціальні акції для осіб з інвалідністю та їх супровідників, зокрема для подорожей у пільгові періоди (наприклад, під час свят чи літнього сезону). Запропонувати бонусні програми для регулярних пасажирів з інвалідністю: накопичення балів для отримання додаткових послуг (наприклад, безкоштовний супровід, чай чи кава в зоні очікування).
Взаємодія з громадськими об'єднаннями	Активна взаємодія з громадськими об'єднаннями, які займаються захистом прав осіб з інвалідністю, дозволить спільно працювати над удосконаленням доступності інфраструктури вокзалу. Така співпраця включає консультації з питань облаштування безбар'єрного середовища, організацію інформаційних кампаній, а також підтримку програм, спрямованих на покращення умов для маломобільних груп населення.

Джерело: складено автором

Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму має значну ефективність з точки зору соціальних, економічних та культурних аспектів. Це напрямок, який

дозволяє забезпечити рівний доступ до туристичних послуг для всіх категорій населення, зокрема для людей з обмеженими можливостями, ветеранів, осіб похилого віку та інших вразливих груп. Такі ініціативи сприяють соціальній інтеграції, зменшують стигматизацію та допомагають людям із фізичними чи психологічними травмами відновлювати якість життя через подорожі, нові враження та взаємодію з іншими.

Економічний ефект від розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму є надзвичайно перспективним. Розширення доступності туристичної інфраструктури дозволяє залучати більше туристів, які раніше могли уникати подорожей через відсутність належних умов. Це створює нові можливості для готельного бізнесу, транспортних компаній, закладів громадського харчування та екскурсійних агентств. Крім того, туристи з особливими потребами зазвичай подорожують із супроводжуючими особами, що ще більше розширює аудиторію і приносить додатковий дохід місцевій економіці.

Розвиток цього виду туризму також позитивно впливає на імідж регіонів і країни в цілому. Впровадження інклюзивних практик показує високий рівень соціальної відповідальності та гуманізму, що формує позитивне враження у туристів та міжнародної спільноти. Для України, яка прагне зміцнити свої позиції на туристичному ринку, розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму може стати конкурентною перевагою та важливим елементом стратегії сталого розвитку.

Культурний аспект також відіграє важливу роль. Інклюзивний туризм сприяє підвищенню обізнаності суспільства щодо потреб людей із різними видами обмежень, формує толерантність та сприяє створенню більш згуртованої громади. Це не лише допомагає людям із особливими потребами почуватися впевнено та комфортно, але й впливає на якість життя всіх громадян, оскільки створюється середовище, яке зручне для кожного [71].

Загалом, розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму є ефективним інструментом соціальної інтеграції, економічного зростання та культурного прогресу. Він не лише приносить користь окремим групам, але й сприяє розвитку суспільства в цілому, формуючи позитивний досвід для всіх учасників туристичного процесу.

Висновки до розділу 3

Розширення поняття доступного туризму дозволить не лише забезпечити комфорт для всіх категорій мандрівників, але й сприятиме формуванню інклюзивного суспільства, де кожна людина матиме змогу повною мірою насолодитися подорожами та новими враженнями.

Інклюзивний туризм є не лише питанням зручності, а й важливим інструментом соціальної інтеграції. Він сприяє подоланню стигматизації та дискримінації, створюючи суспільство, у якому кожна людина, незалежно від її фізичних можливостей, відчуває себе важливою і залученою. Інвестиції в інклюзивну інфраструктуру та послуги є ознакою високого рівня гуманізму та відповідального ставлення до всіх громадян.

Інклюзивність у туризмі передбачає застосування принципів універсального дизайну, які забезпечують комфорт для всіх людей незалежно від їхніх фізичних чи когнітивних особливостей. Такі рішення дозволяють не лише людям з обмеженими можливостями, але й батькам із малими дітьми, літнім людям та іншим категоріям мандрівників відчувати себе зручно і безпечно.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Формування та розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні» досягнуто поставленої мети, визначено ключові проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення. Основні результати дослідження полягають у наступному:

1. Проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття інклюзивно-реабілітаційного туризму. Встановлено, що цей вид туризму передбачає організацію туристичних програм, спрямованих на фізичну та психосоціальну реабілітацію осіб з обмеженими можливостями, включно з ветеранами війни, людьми з інвалідністю, дітьми та іншими уразливими категоріями населення. Розширення визначення інклюзивно-реабілітаційного туризму охоплює також створення умов для активного відпочинку, який сприяє покращенню якості життя цих груп населення. Цей напрямок має не лише реабілітаційну, а й культурно-освітню складову, яка дозволяє учасникам таких програм інтегруватися в суспільство та відчувати себе його повноцінними членами.

2. Розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму позитивно впливає на соціальну інтеграцію населення, створює нові робочі місця та сприяє зростанню економіки регіонів, які беруть участь у таких ініціативах. Особливий акцент зроблено на важливості доступної інфраструктури як основи для формування цієї галузі. Залучення місцевих громад до розвитку доступної туристичної інфраструктури може стати рушійною силою для економічного підйому навіть віддалених регіонів. Окрім цього, формування інфраструктури з урахуванням принципів універсального дизайну забезпечить тривалий ефект, оскільки така інфраструктура буде доступною для всіх, незалежно від їх фізичних можливостей.

3. Вивчено досвід країн, які успішно впровадили інклюзивно-реабілітаційні туристичні програми, зокрема Іспанії, Німеччини та Ізраїлю. Їхні практики, зокрема стандарти доступності, державне фінансування та партнерство з приватним сектором, рекомендовано адаптувати до українських реалій. Значну увагу приділено ролі

державної політики у формуванні сприятливих умов для розвитку цієї галузі. Зокрема, досвід Іспанії свідчить про ефективність податкових стимулів для бізнесу, що інвестує в інклюзивну інфраструктуру, а приклад Німеччини демонструє важливість громадських ініціатив у просуванні інклюзивного туризму. А приклад Ізраїлю показує, що не дивлячись на затяжні бойові дії можливо створити конкурентне середовище, до якого тяжіють великі потоки іноземних туристів.

4. Проведено аналіз сучасного стану туристичної галузі України в контексті інклюзивності. Виявлено низький рівень адаптації туристичної інфраструктури для потреб людей з обмеженими можливостями та недостатнє фінансування програм реабілітаційного туризму. Особливо критичними залишаються питання доступу до транспорту, об'єктів розміщення та туристичних атракцій. Недостатність інформації про такі послуги та відсутність спеціалізованих підготовчих програм для персоналу ускладнюють інтеграцію інклюзивного туризму в Україні.

5. Визначено ключові проблеми розвитку інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні, серед яких: недостатнє фінансування на державному рівні, необхідність перегляду державного бюджету та залучення донорських програм є критичною для розв'язання цієї проблеми, відсутність єдиної стратегії розвитку галузі. Синхронізація зусиль державних установ, приватного сектору та громадських організацій дозволить створити цілісний план дій, низький рівень обізнаності серед громадян про можливості інклюзивного туризму.

6. Доведено, що політична та економічна нестабільність, яка вплинула на Україну в останні роки, створила додаткові виклики для розвитку інклюзивного туризму. Ці обставини ускладнили не лише формування та реалізацію безбар'єрної і доступної туристичної політики, але й загальмували розвиток інфраструктури, необхідної для забезпечення рівних можливостей у туристичній сфері.

7. Розроблено та запропоновано к впровадженню удосконалену модель інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні в повоєнний період. Доведено, що розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму сприятиме фізичній і психосоціальній реабілітації громадян, а також сприятиме єднанню суспільства в повоєнний період. Він стане важливим інструментом для зміцнення соціального капіталу, інтеграції

вразливих груп населення та відновлення загального добробуту. Інклюзивний туризм може бути використаний як потужний механізм соціального згуртування, особливо в громадах, що постраждали від війни. Окрім того, він сприяє покращенню психоемоційного стану учасників, особливо серед ветеранів та переселенців, які потребують адаптації.

8. Ретельне вивчення теми дозволило розробити практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення інклюзивного туризму в Україні. У ході аналізу враховано як міжнародний досвід, так і локальні особливості, що створює ґрунт для системного підходу до вирішення проблем галузі. У повоєнний період запропоновано: провести низку маркетингових заходів, які призведуть до більшої інклюзивності Одеського залізничного вокзалу та сприяють підвищенню обізнаності громадян. В свою чергу, це здатне закріпити за Одесою статус соціально розвинутого міста, яке турбується за безпеку та комфорт кожної людини. Залізничний вокзал може стати зразковим об'єктом для реалізації принципів інклюзивності в Україні. Від покращення навігації для людей з вадами зору до встановлення спеціальних пандусів, цей проект стане показником прогресу міста у сфері доступності та соціальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tourism Statistics Database: Economic Contribution and SDG. URL: <https://www.unwto.org/tourism-statistics/economic-contribution-SDG> (дата звернення 28.08.2024)
2. World tourism barometer. URL: <http://surl.li/haktdx> (дата звернення 23.10.2024)
3. Інклюзивна політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika> (дата звернення 29.07.2024)
4. Влащенко Н. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму. *Бізнес Інформ*. 2018. № 9. С. 122–126.
5. Tourism for all – UNWTO presents «Accessibility and Inclusive Tourism Development» – Compendium of Best Practices. URL : <https://www.unwto.org/news/unwto-presents-accessibility-and-inclusive-tourism-development-compendium-of-best-practices> (дата звернення 19.10.2024)
6. Buhalis D., Darcy S. Accessible tourism: Concepts and Issues. *Chanel view publications limited*. 2019.
7. Towards Inclusive & Sustainable Growth & Development: How can the tourism sector contribute? URL : <https://www.unwto.org/archive/global/event/towards-inclusive-sustainable-growth-development-how-can-tourism-sector-contribute> (дата звернення 19.10.2024)
8. Зайцева Н.А. Доступний (Інклюзивний) Туризм: Основні поняття. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2020. С. 54-58.
9. Барський Ю., Бакота Д., Єрко І. Доступний (Інклюзивний) туризм: основні поняття. *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ»*. URL : <http://surl.li/inlyra> (дата звернення 19.10.2024) .
10. Барна Н.В., Коротєєва А.В Інклюзивно-реабілітаційний туризм: посібник. Київ-2020. С. 22-23.
11. Disabled Tourism. URL: https://www.copperwiki.org/index.php/Disabled_Tourism (дата звернення 28.08.2024)

12. Науменко Л. Ю., Лепський В. В., Макаренко С. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів. *Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»*. 2015. № 2. С. 23–26.
13. Лепський В., Науменко Л., Борисова І. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: наукове обґрунтування та перші кроки втілення у життя. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2016. № 4. С. 47–52.
14. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм: посібник. Київ-2020. 24 с.
15. Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження від 14 квіт. 2021 № 366 р затверджена 14.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 23.10.2024)
16. Кравченко О. Інклюзивний туризм як вид соціально-психологічної реабілітації студентів з інвалідністю. *European humanities studies: state and society*. 2019. № 1.
17. Матвійчук, Л.Ю., Чепурда Л.М. Формування доступного середовища інклюзивного туризму. *Економічний форум*. 2020, С. 74-80.
18. Інклюзивний туризм як засіб соціально-психологічної реабілітації студентів з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти : наукова доповідь. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/685448832ef18a9967b81855d2b44729.pdf> (дата звернення 30.09.2024).
19. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html> (дата звернення 30.09.2024).
20. Соціальний захист населення України у 2022 році: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2023. С. 55.
21. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15 (2019). С. 191–195.
22. Про туризм : Закон України від 15 вер. 1995 р. № 324/95 – ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 10.09.2024).
23. Яріко М. О. Філософія інклюзивного туризму. *Культура України*. 2017. № 58. С. 119–128.

24. Белоусова Н. Проблеми створення «доступного середовища» для інклюзивних туристів в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, 2017. С. 7-9.
25. Романенко Т. Проблеми розвитку інклюзивного туризму в Україні. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород, 2017. С. 61-63.
26. Чайка С. Європейські практики розвитку інклюзивного туризму: досвід для України. *Вісник Львівського університету*. 2022. Випуск 43, С. 189–196.
27. Коллегаєв М.Ю., Бабешко М.С. Світовий досвід та перспективи розвитку інклюзивного розвитку в Україні : збірник наукових праць № 69. Херсон, 2020. С. 174-178.
28. Чупіна К.О. Аналіз Розвитку інклюзивного туризму за кордоном. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. № 11. С. 121-127.
29. PREDIF TUR4all. URL : <https://www.tur4all.com/es/home> (дата звернення 24.10.2024).
30. Barcelona Special Traveller. URL : <https://www.barcelonaspecialtraveler.com/> (дата звернення 24.10.2024).
31. Безугла Л. С., Куваєва Т. В., Герасименко Т. В., Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Харків : «Нац. техн. ун-т Харків. політехн. ін-т», 2023. С. 3-8.
32. Резніченко І. Г. Інклюзивний туризм : Навчальний посібник. / Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023. С. 34-35.
33. Коллегаєв М. Ю., Бабешко М. С. Світовий досвід і перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. збірник наукових праць № 69. Херсон, 2020. С/ 174-178.
34. Чупріна К.О. аналіз розвитку інклюзивного туризму закордоном. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2020. С. 121-125

35. Нечипорук Є.М., Кізима М.І. Інклюзивний туризм за кордоном. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку»*. Умань: Візаві, 2019. С. 128–130.
36. Фастовець О.О. Розвиток сфери туризму Ізраїлю: досвід для України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41, С. 88-90.
37. Вовканич, А. С. Вступ до фізичної реабілітації : навч. посіб. / А. С. Вовканич. – Львів : ЛДУФК, 2013. 184 с.
38. Галасюк С.С Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомилинського. 2017. №15. С. 197-202.
39. Міністерство охорони здоров'я України. (2022). Центр медичної статистики МОЗ України. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/main.html> (дата звернення 28.11.2024).
40. Мельник І.М. Стан, проблеми та перспективи розвитку санаторно-курортних та оздоровчих засобів розміщення в Україні. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, № 1, 2021. С.57-63.
41. Про затвердження примірного статуту та переліку державних закладів спеціалізованих (спеціальних) санаторіїв Міністерства охорони здоров'я України: наказ від 25.12.2006 № 882 : станом на 28 січ. 2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0882282-06#Text> (дата звернення 28.11.2024).
42. Конвенція про права осіб з інвалідністю. ООН, 13 грудня 2006 р. Ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16 грудня 2009 р. Набрала чинності для України 6 березня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 28.11.2024).
43. Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії: збірник наукових праць*. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. 19. С. 41–47.
44. Летуновська Н. Є. Маркетинг оздоровлення: розвиток спеціалізованих напрямків туризму в регіоні. *Актуальні проблеми маркетингового менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки* : Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної

конференції здобувачів та молодих вчених, м. Луцьк, 26 березня 2021 р. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2021. С. 228-229.

45. Інклюзивна політика в Україні. Google Books. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=nwctxEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA37&dq=інклюзивна+політика+в+україні> (дата звернення: 02.12.2024).

46. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 5. URL: <https://cutt.ly/IJdx9pT> (дата звернення 28.11.2024).

47. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. 2020. URL: <https://cutt.ly/mJdx5kN> (дата звернення 28.11.2024).

48. Безугла Л., Куваєва Т. Формування соціально-етичного маркетингу в діяльності організацій. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2021, 2 (24), С.69-77. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2021-2\(24\)-69-77](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2021-2(24)-69-77)

49. Інклюзивний туризм – новий вид реабілітації людей з інвалідністю. (2016). URL : <http://www.dsma.dp.ua/ua/novini/178GinklyuzivnijGturizmGnovijGvidGreabilitatsijiGlyudejGzGinvalidnistyu> (дата звернення 28.11.2024).

50. The Inclusive Development Index 2018. World economic forum. URL : <https://www.weforum.org/publications/the-inclusive-development-index-2018/> (дата звернення 28.11.2024).

51. Безугла Л.С., Куваєва Т.В., Андрусів У.Я. Формування інклюзивного туризму громад як забезпечення соціально-відповідального маркетингу територій. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2022. №1. С.138-145.

52. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5.

53. Лепський В. В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм. Журнал «Гетьман». Вітчизняне громадсько-політичне, науково-популярне видання. 2016.No 3 (68). С.47-52.

54. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю: фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/inklyuzivniy-turizm-dlya-osib-z-invalidnistyu> (дата звернення 28.11.2024).
55. Богдан Н.М., Соколенко А.С., Москаленко О.А. Дослідження проблеми розвитку інклюзивного туризму: туристська інфраструктура та доступність готельних послуг. Приазовський економічний вісник. 2018. №5. С.280-287.
56. «UNWTO Recommendations on Accessible Tourism for All». URL : <http://ethics.unwto.org/publication/unwto-recommendations-accessible-tou>
57. «Manual on Accessible Tourism for All: Public-Private Partnerships and Good Practices». URL:<http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/aamanualturismoaccesibleo>
58. Про туризм : Закон України від 15 вер. 1995 № 31: станом на 04 лист. 2018 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.11.2024).
59. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. URL : <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/article-3-general-principles> (дата звернення 28.11.2024).
60. Мартикляс В., Соломчак Т. Реалії, проблеми та перспективи розвитку без'бар'єрного туризму. Без'бар'єрний туризм в умовах сьогодення: глобальні виклики для України та світу. Львів 2022. С. 59-62.
61. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Київ., 2018. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBNV2240-2018.pdf> (дата звернення 28.11.2024).
62. Давидова О.Ю., Михальченко О.Ю. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму як складової соціально економічного розвитку України. Економіка торгівлі та послуг. Бізнесінформ №8. 2023. С. 179-184.
63. Моца А.А., Корінець Р.Я., Горюнова К.А. Перспективи розвитку туризму для людей з інвалідністю після закінчення російсько-української війни. Академічні візії. №33. 2024. С. 1-6.

64. Безугла Л. С., Белобородова М. В., Герасименко Т. В. Формування інклюзивнореабілітаційного туризму в Україні. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. 2022. № 2 (6). С. 20-25.
65. Бабов К. Д., Дмитрієва Г. О., Тихохід Л. В., Гавловський О. Д. Лікувально-оздоровчий туризм – один із сучасних напрямків підвищення ефективності діяльності санаторно-курортної сфери. Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. 2019. № 2. С. 5-10.
66. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходів від 25.04.2023 № 372-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> (Дата звернення 29.11.2024).
67. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 No 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (Дата звернення 29.11.2024).
68. Бугіль С.Я. Розвиток інклюзивного туризму в Україні як засобу соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. ISMA University of Applied Sciences. 2023. С. 79-99.
69. Інформація про стан доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення об'єктів залізничної інфраструктури (вокзалів, станцій, зупиночних платформ) АТ «Укрзалізниця».
URL : https://www.uz.gov.ua/passengers/persons_with_disabilities/infod/ (дата звернення 29.11.2024).
70. До другої річниці знакової ініціативи «Спільно» від ЮНІСЕФ на одеському вокзалі відкрилася нова дитяча точка URL : <https://www.unicef.org/ukraine/stories/new-spilno-child-spot-opens-in-odesa-on-second-anniversary> (дата звернення 29.11.2024).
71. Туник, О. М. (2016). Безбар'єрний туризм як соціально-економічне явище. Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність «Форвард-2016». С. 246-247.

ДОДАТКИ

Підіймальна платформа для посадки та висадки пасажирів

Тактильні показчики шрифтом Брайля

Дитячий простір «Спільно»

